

ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΕΤΟΣ 2ον

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΜΑΡΤΙΟΣ 1947

ΤΕΥΧΟΣ Α

Η ΣΟΥΗΔΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΡΓΟΥΝΤΩΝ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΩΝ ΜΕΣΩΝ (1)

ΥΠΟ

BERTIL ÖHLIN

Είναι αδύνατον να επιχειρηθῇ ολοκληρωμένη έκθεσις θεωρίας περί τῶν ἀργούντων παραγωγικῶν μέσων εἰς μίαν καὶ μόνην διάλεξιν. Θὰ προσπαθῶ ὅμως νὰ παρουσιάσω ἐκεῖνα τὰ σημεῖα τῆς σουηδικῆς θεωρίας τὰ ὁποῖα ἔχουν μεγαλυτέραν σημασίαν διὰ τὴν οἰκονομικὴν πολιτικὴν.

Νομίζω ὅτι δύναται νὰ γίνῃ διάκρισις μεταξὺ μεταβολῶν εἰς τὴν ἀπασχόλησιν ἐργατικῶν χειρῶν καὶ ἄλλων παραγωγικῶν μέσων αἱ ὁποῖαι συνδέονται πρὸς μεταλλαγὰς τῆς συνολικῆς ζητήσεως ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν ἐκφραζομένης εἰς χρήμα καὶ ἐκείνων αἱ ὁποῖαι λαμβάνουν χώραν χωρὶς νὰ ἔχῃ μεταβληθῇ ἡ συνολικὴ ζήτησις ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν.

Τὸ ἀληθές εἶναι ὅτι ἡ διάκρισις αὕτη ἔχει ὡς μόνον σκοπὸν τὴν θέσιν τοῦ προβλήματος· εἰς τὴν πραγματικότητα δὲν ὑπάρχει ἀπόλυτος διαχωρισμὸς τῶν περιπτώσεων. Ὅπωςδήποτε νομίζω ὅτι ἡ διάκρισις εἶναι χρήσιμος.

Ἄς ἀρχίσωμεν ἀπὸ τὴν πρώτην πλευρὰν τοῦ προβλήματος, τὰς μεταβολὰς εἰς τὴν ἀπασχόλησιν αἱ ὁποῖαι συνδέονται πρὸς μεταβολὰς τῆς συνολικῆς ζητήσεως ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν. Πρὸ τοῦ 1930 ἡ πλευρὰ αὕτη εἶχεν ἀπασχολήσῃ τὴν θεωρητικὴν ἔρευναν εἰς πολὺ μικροτέραν κλίμακα ἀπὸ τὴν ἄλλην, τῆς ὁποίας ἦτο δυνατὴ ἡ ἀνάλυσις ὑπὸ πλέον στατικὴν μορφήν θεωρίας.

Ἡ ἀνάγκη συγκεντρώσεως τῆς προσοχῆς εἰς τὴν πρώτην

(1) Ἡ δευτέρα ἀπὸ τὰς πέντε ὁμιλίαις τοῦ σουηδοῦ καθηγητοῦ B. Öhlin εἰς τὴν σειρὰν διαλέξεων Julius Beer εἰς Columbia University ἐπὶ τοῦ προβλήματος τῆς σταθερᾶς ἀπασχολήσεως. Ἐδημοσιεύθη καὶ εἰς τὸ περιοδικὸν Commercial and Financial Chronicle.

πλευρὰν τοῦ προβλήματος—δηλαδή εἰς τὰς μεταβολὰς τῆς ἀπασχολήσεως αἱ ὁποῖαι συνδέονται μὲ τὰς μεταβολὰς τῆς συνολικῆς ζητήσεως, ἐπεβλήθη ἀπὸ τῆς παγκοσμίου ὑφέσεως καὶ ἐντεῦθεν.

Εἰς τὴν Σουηδίαν ἡ μελέτη τοῦ προβλήματος ἔχει μίαν φυσικὴν ἀφειτηρίαν: τὴν θεωρίαν τοῦ Knud Wicksell. Ὁ Wicksell ἦτο ἰδιόρρυθμος ἄνθρωπος. Ἔθετε συχνὰ εἰς τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἐρωτήματα τὰ ὁποῖα ἐθεωροῦντο ἀπὸ πολλοὺς κάπως ὀφελῇ. Νομίζω ὅτι αὕτη ἡ ἐντύπωσις ἐδημιουργήθη εἰς πολλοὺς σκανδιναυικοὺς κύκλους καὶ ὅταν ὁ Wicksell εἶπε: «Καλὰ, ἐὰν ἡ τιμὴ ὠρισμένου ἀγαθοῦ ἀνέρχεται ὅταν αὐξάνει ἡ ζήτησις του, διατὶ αὐτὸ νὰ μὴ ἀληθεύῃ καὶ ὅταν λαμβάνωμεν ὅλα τὰ ἀγαθὰ ὡς σύνολον; Διατὶ νὰ μὴ ἰσχύῃ ὁ ἴδιος συλλογισμὸς καὶ διὰ τὴν τιμὴν τῆς συνολικῆς προσφορᾶς»;

Εἶναι ἀλήθεια, ἔλεγε, ὅτι ὁ γάλλος οἰκονομολόγος J. B. Say, μᾶς ἔχει ἀναπτύξει ὅτι αὐτὸ δὲν συμβαίνει ἀλλὰ ἴσως νὰ ἔκαμε λάθος. Καὶ ἐξηκολούθησε νὰ ἐρωτᾷ: «Διατὶ ἡ συνολικὴ ζήτησις θὰ ἡῤῃξε ὑπὸ δεδομένης συνθήκας προσφορᾶς»;

1. Ἡ θεωρία τοῦ Wicksell. Ὁ Wicksell εὔρε ὡς τὴν πλέον φυσικὴν ἐξήγησιν τὴν ἐξῆς: ἐὰν ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι προβαίνουν εἰς ἐπενδύσεις ἀγοράζουν κεφαλαιουχικὰ ἀγαθὰ ἢ ἄλλα ἀγαθὰ προοριζόμενα νὰ σχηματίσουν ἀποθέματα, διὰ μεγαλύτερα χρηματικὰ ποσὰ ἀπὸ τὰ ἀντιστοιχοῦντα εἰς τὰς ἀποταμιεύσεις ἄλλων, τότε—διὰ νὰ δώσωμεν μίαν στοιχειώδη μορφήν εἰς τὸ ζήτημα—μέρος αὐτῆς τῆς ἐπενδύσεως θὰ χρηματοδοτηθῇ ὄχι ἀπὸ ἀποταμιεύσεις ἀλλὰ ἀπὸ νέαν ἀγοραστικὴν δύναμιν. Ἐπομένως ἡ οὕξησις τῆς συνολικῆς ζητήσεως εἶναι δυνατὴ εἰς περιπτώσεις ὅπου «ἡ ἐπένδυσις ὑπερβαίνει τὴν ἀποταμίευσιν». Ὁ Wicksell ἐτόνισε μὲ πολλὴν ἔμφασιν ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἀνεκάλυψε βραδύτερον ὁ Keynes, ὅτι αἱ ἀποφάσεις πρὸς ἀποταμίευσιν λαμβάνονται ἀπὸ ἐντελῶς διάφορα πρόσωπα ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα λαμβάνουν τὰς ἀποφάσεις διὰ τὴν πραγματοποίησιν ἐπενδύσεων. Δὲν συντρέχει ἐπομένως κανεὶς προφανὴς λόγος ὥστε αἱ ἀποφάσεις πρὸς ἐπένδυσιν καὶ αἱ ἀποφάσεις πρὸς ἀποταμίευσιν νὰ ἀντιστοιχοῦν εἰς τὰ αὐτὰ ποσά.

Εἶναι ἀληθές ὅτι ὑπάρχει τὸ ποσοστὸν τοῦ τόκου, ἀλλ' ἦτο εὐκόλον νὰ ἀποδειχθῇ ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ ὑπολογίσωμεν μὲ βεβαιότητα ὅτι ὁ τόκος θὰ ἐπιφέρῃ τὴν ἐξίσωσιν ἀποταμιεύσεως καὶ ἐπενδύσεως. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Wicksell κατέληξε νὰ συγκεντρώσῃ τὴν ἔρευνάν του εἰς τὸ ζήτημα τί συμβαίνει ὅταν ὑπάρχῃ διαφορὰ μεταξὺ ἀποταμιεύσεως καὶ ἐπενδύσεως.

Διὰ νὰ δοθῇ μίᾳ ἐξήγησις πρέπει βέβαια προηγουμένως νὰ

ἀναλυθῇ εἰς τί συνίσταται μία διαχρονικὴ διαδικασία. Ἔτσι ὁ Wicksell ἀνέπτυξε τὴν γνωστὴν θεωρίαν τοῦ περὶ σωρευτικῆς προόδου τοῦ πληθωρισμοῦ. Ὁ μαθητὴς τοῦ Lindahl συνεπλήρωσε καὶ ἀνεκαίνισε τὸ σημεῖον αὐτὸ τῆς θεωρίας τοῦ Wicksell. Εἰδικῶς δὲ κατηύθυνε τὴν προσοχὴν τοῦ πρὸς τὰς μεταβολὰς τῆς ζητήσεως τῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, θέμα τὸ ὁποῖον εἶχε παραμείνει εἰς ὠρισμένον μέτρον ἔξω τοῦ κέντρου ἐρεύνης εἰς τὴν ἀνάλυσιν τοῦ Wicksell. Ἦδη πρὸ τῆς παγκοσμίου ὑφέσεως ὁ Lindahl εἶχε μελετήσῃ ποῖα ἀποτελέσματα ἔχουν διάφοροι τύποι οἰκονομικῆς πολιτικῆς διὰ τὴν συνολικὴν ζήτησιν καὶ κατὰ συνέπειαν διὰ τὰς ἀγορὰς τῶν καταναλωτῶν καί, ἐμμέσως, διὰ τὴν ἐπένδυσιν.

Ὑστερα, τὸ 1931 ἡ Σουηδικὴ Ἐπιτροπὴ ἀνεργίας ἐζήτησεν ἀπὸ ἀριθμὸν οἰκονομολόγων νὰ ἐκθέσουν τὰς ἀπόψεις των διὰ τὰ ἀποτελέσματα τὰ ὁποῖα θὰ εἶχον κατὰ τῆς ἀνεργίας διάφοροι μορφαὶ οἰκονομικῆς πολιτικῆς. Αἱ ἐκθέσεις των ἐδημοσιεύθησαν μεταξὺ 1933—1935.

2. Μέθοδος ἀναλύσεως. Ἡ ἀπασχόλησίς μας μὲ αὐτὰ τὰ προβλήματα μᾶς ἔδειξε συντόμως ὅτι ὑπάρχουν ὠρισμένα θεωρητικὰ ζητήματα τὰ ὁποῖα ἔχουν ἀνάγκην διαφωτίσεως. Εἶναι προφανές ὅτι ἡ διεύρυνσις τοῦ ἀποτελέσματος τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς ἐπενδύσεως εἶναι δυνατὴ εἰς περίοδον ὑφέσεως παρ' ὅλην τὴν περιορισμένην ποσότητα τῶν ἀποταμιεύσεων. Ἀλλὰ πῶς εἶναι δυνατόν νὰ αὐξήσουν αἱ ἐπενδύσεις ὅταν αἱ ἀποταμιεύσεις εἶναι περιορισμέναι; Πόθεν προέρχονται αἱ ἀποταμιεύσεις; Τί ἀκριβῶς σημαίνει τὸ λεγόμενον ὅτι αἱ ἐπενδύσεις ὑπερβαίνουν τὰς ἀποταμιεύσεις; Τὸ κάτω κάτω δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀποκτηθοῦν παραγωγικὰ ἀγαθὰ ἀπὸ τὸ τίποτε. Δὲν δυνάμεθα νὰ κατασκευάσωμεν μηχανήματα ἀπὸ χαρτονομίσματα. Ἀπὸ ποῦ προέρχονται αἱ ἀποταμιεύσεις;

Ἡ λύσις τοῦ προβλήματος προέκυψεν ἀπὸ μίαν ἀνάλυσιν τῆς σωρευτικῆς διαδικασίας τοῦ Wicksell γενομένην βάσει τῆς ὀρθῆς διακρίσεως τοῦ καθηγητοῦ Myrdal μεταξὺ προβλέψεων διὰ τὸ μέλλον καὶ διαπιστώσεων ἐπὶ τοῦ παρελθόντος. Μεταξὺ ἀναλύσεως *ex ante*—ἀναφερομένης εἰς τὸ μέλλον—καὶ ἀναλύσεως *ex post*—ἀναφερομένης εἰς τὸ παρελθόν—ὅταν προσβλέπωμεν πρὸς μίαν περίοδον ἢ ὁποῖα πρόκειται νὰ ἀρχίσῃ εἰς τὸ μέλλον ἢ ἀκριβῶς εὗρίσκεται εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς καὶ ὅταν ἐπισκοποῦμεν μίαν περίοδον ἢ ὁποῖα ἔχει λήξει.

Ἡ ἀνάγκη τῆς χρησιμοποιοῦσεως μιᾶς διαπεριοδικῆς ἀναλύσεως ἔγινε ταχέως αἰσθητὴ διότι διὰ νὰ δοθῇ ἐξήγησις περὶ μιᾶς σωρευτικῆς ἐξελίξεως πρέπει νὰ ἔχη διατυπωθῇ ἡ ἱστορικὴ

σειρὰ τῶν γεγονότων· εἶναι δὲ δυνατόν νὰ χρονολογήσωμεν κατὰ πρόσφορον τρόπον τὰ γεγονότα λέγοντες ὅτι τὸ τάδε γεγονός ἔλαβε χώραν εἰς ἐκείνην τὴν περίοδον καὶ τὸ δεῖνα γεγονός εἰς ἄλλην περίοδον. Πρέπει δηλαδή νὰ ἀκολουθήσωμεν μίαν μέθοδον ὡς ἐὰν ἐκρατούσαμεν β βλῖα. Ἡ ἐξήγησις τῶν γεγονότων προϋποθέτει παρακολούθησιν τῆς διαδοχῆς των. Πρέπει ἐπίσης νὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν τὰ κενὰ χρόνου τὰ ὁποῖα μεσολαβοῦν μεταξὺ ὠρισμένων ἀντιδράσεων. Ἔτσι εἰς τὸ τέλος ὠρισμένης περιόδου βλέπομεν τί ἔλαβε χώραν κατ' αὐτήν· δυνάμεθα νὰ σχηματίσωμεν μίαν συγκεντρωτικὴν εἰκόνα· νὰ κλείσωμεν οὕτως εἰπεῖν τοὺς λογαριασμούς. Εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ ἴδωμεν ποῖα ὑπῆρξαν τὰ πραγματοποιηθέντα εἰσοδήματα, ποῖαι ἐπενδύσεις ἔλαβον χώραν, ποῖος ὑπῆρξεν ὁ ὄγκος τῆς ἀποταμιεύσεως.

3. Προβλέψεις καὶ σχέδια. Αὐτὰ ὅμως δὲν ἀποτελοῦν ἐξήγησιν. Ἡ ἐξήγησις πρέπει νὰ δοθῇ μέσῳ τῶν παραγόντων οἱ ὁποῖοι κατευθύνουσιν τὰς πράξεις· ὅλαι δὲ αἱ πράξεις ἀναφέρονται εἰς τὸ μέλλον. Δι' αὐτὸ ἐπιβάλλεται μία ἀνάλυσις τῶν προβλέψεων καὶ τῶν σχεδίων, παραγόντων οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦν τὴν βάσιν κάθε δραστηριότητος.

Αἱ προβλέψεις αὐταὶ καὶ τὰ σχέδια στηρίζονται καθ' ὠρισμένον μέτρον εἰς τὴν πείραν τῶν ὅσων ἔλαβον χώραν εἰς προηγουμένους περιόδους ἀλλὰ κατὰ κανόνα δὲν φαίνονται νὰ εὐρίσκονται εἰς αὐτόματον σχέσιν πρὸς τὴν ἀποκτηθεῖσαν πείραν. Εἶναι ἀληθές ὅτι εἰς κάθε νεωτέραν περίοδον περιέρχονται αἱ συμβάσεις καὶ ἡ δύναμις εἰς παραγωγικὰ μέσα—ἐργοσιτία. μηχανήματα κλπ.—τῶν προγενεστέρων τῆς. Τὸ μέτρον κατὰ τὸ ὁποῖον ὑπάρχουν αὐτὰ τὰ στοιχεῖα δίδει τὸ μέτρον τῶν τυπικῶν δεσμῶν τῆς περιόδου. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ ψυχολογικαὶ συνάφειαι, διαφόρου τύπου. Διὰ λόγου χάριν οἱ ἄνθρωποι εἰς μίαν περίοδον σχεδιάζουν νὰ προβοῦν εἰς μεγαλυτέρας ἀγορὰς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν ἀπὸ ἐκείνας τὰς ὁποίας ἐπραγματοποίησαν κατὰ τὴν προγενεστέραν; Πιθανῶς διότι προσδοκοῦν μεγαλύτερα εἰσοδήματα. Διὰ τὴν σχεδιάζουσαν αὔξησιν τῶν ἐπενδύσεων των; Συνήθως διότι κρίνουν τὰς μελλοντικὰς πιθανότητας κερδῶν μὲ μεγαλυτέραν αἰσιοδοξίαν ἢ πρὶν.

Εἶναι φανερόν ὅτι καὶ εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῶν μελλοντικῶν συνθηκῶν πρόκειται πάντοτε διὰ τὰς αὐτὰς συνολικὰς κατηγορίας καὶ ἐννοίας μὲ τὰς ὁποίας ἀσχολεῖται ἡ ἀνάλυσις τοῦ παρελθόντος. Ἐπραγματοποιήσαμεν εἰσοδήματα καὶ προσδοκῶμεν εἰσοδήματα. Ἐσχεδιάσαμεν ἐπενδύσεις, ἐσχεδιάσαμεν ἀποταμιεύσεις καὶ οὕτω

καθεξῆς, ἀκριβῶς ὅπως ἐπραγματοποιήσαμεν εἰσοδήματα καὶ ἐπραγματοποιήσαμεν ἀποταμιεύσεις εἰς τὸ παρελθόν.

Ὁ συνδυασμὸς τῆς *ex post* καὶ τῆς *ex ante* ἀναλύσεως φαίνεται ἀναποδράστως ἀναγκαῖος. Πρέπει νὰ καταχωρήσωμεν χρονικῶς τὰ γεγονότα τὰ ὁποῖα ἔλαβον χώραν ἐντὸς μιᾶς περιόδου· κατόπιν νὰ συγκρίνωμεν αὐτὰ τὰ πραγματικὰ δεδομένα μετὰ τὴν ἐπικρατήσασαν ἀντίληψιν διὰ τὴν ἐξέλιξιν τῶν καὶ ὕστερα νὰ μελετήσωμεν πῶς διαμορφοῦνται τὰ σχέδια καὶ αἱ προβλέψεις βάσει τῆς κτηθείσης ἀπὸ τὰς προηγουμένους περιόδους πείρας διὰ τὴν πιθανὴν διάστασιν προβλέψεων καὶ πραγματικῶν δεδομένων καὶ βάσει τῶν ἐξωοικονομικῶν γεγονότων.

4. Ἀποταμίευσις, ἐπένδυσις, εἰσόδημα. Δὲν θὰ καταναλώσω χρόνον διὰ νὰ εἰσέλθω εἰς λεπτὰ ζητήματα ὁρισμῶν τῶν βασικῶν ἐννοιῶν. Θὰ εἶπω μόνον τὸ ἐξῆς: ὅταν ἀνατρέχωμεν εἰς τὸ παρελθόν διὰ νὰ ἴδωμεν τί συνέβη ἐντὸς μιᾶς περιόδου, εἶναι σκοπιμώτερον ἀπὸ πρακτικῆς ἀπόψεως νὰ δώσωμεν ὁρισμὸν τοῦ εἰσοδήματος κατὰ τὸν ὁποῖον ὁ ὄγκος τῶν ἀποταμιεύσεων εἶναι ἴσος πρὸς τὸν ὄγκον τῶν ἐπενδύσεων. Νομίζω ὅτι τὸ ζήτημα εἶναι τί θεωρεῖται ἐκάστοτε προσφορώτερον. Πολλοὶ ἔχουν προτιμήσει ἄλλους ὁρισμούς. Δι' ἐμὲ ἡ ἐπομένη σκέψις ἔχει πάντοτε ἀποφασιστικὴν σημασίαν. Ἐὰν ἀναφερόμενος εἰς μίαν λήξασαν περίοδον θέσω τὸ ἐρώτημα πόθεν προέρχονται τὰ νέα πραγματικὰ κεφάλαια, τὰ νέα κτίρια, μηχανήματα κλπ., τὰ ὁποῖα ἐδημιουργήθησαν κατ' αὐτήν, μοῦ φαίνεται φυσικὴ ἡ ἀπάντησις: ὅλα εἶναι προϊόν παραγωγῆς καὶ ἐφ' ὅσον ἀπετέλεσαν προϊόν παραγωγῆς ἀπετέλεσαν μέρος εἰσοδήματος· δὲν κατηναλώθησαν δέ, ἐφ' ὅσον ὑπάρχουν ἀκόμη· ἐπομένως ἀντιστοιχοῦν εἰς τμῆμα εἰσοδήματος τὸ ὁποῖον ἀπεταμιεύθη.

Τὸ φυσικώτερον εἶναι ἐπομένως νὰ δώσωμεν τοιούτους ὁρισμούς αὐτῶν τῶν ἐννοιῶν ὥστε, ὅταν ἀναφερόμεθα εἰς τὸ παρελθόν, ἡ ἀποταμίευσις καὶ ἡ ἐπένδυσις νὰ προκύπτουν ἴσαι. Ἐννοεῖται, ἀπὸ τῆς ἄλλης πλευρᾶς, ὅτι αἱ σχεδιαζόμεναι ἀποταμιεύσεις καὶ αἱ σχεδιαζόμεναι ἐπενδύσεις δὲν εἶναι ἀναγκαίως ἴσαι. Ἐὰν οἱ ἄνθρωποι ὅλοι μαζὶ σχεδιάζουν νὰ ἀγοράσουν μεγαλυτέρας ποσότητας ἀγαθῶν ἀπὸ ἐκείνας τῶν ὁποίων σχεδιάζεται ἡ πώλησις, τότε τὰ σχέδια δὲν δύνανται νὰ πραγματοποιηθοῦν. Διότι κάθε ἀγορὰ εἶναι ταύτοχρόνως καὶ πώλησις. Αὐτὸ τὸ ἀπλοῦν πρᾶγμα φαίνεται νὰ εὐρίσκεται ὀπίσω ἀπὸ ὀλόκληρον τὴν περίπλοκον συζήτησιν διὰ τὰς σχεδιαζόμενας ἀποταμιεύσεις καὶ τὰς σχεδιαζόμενας ἐπενδύσεις καὶ οὕτω καθ' ἐξῆς. Ὅταν τὸ ἄθροισμα τοῦ συνόλου τῶν σχεδιαζομένων ἀγορῶν διαφέρει ἀπὸ τὸ ἄθροισμα τοῦ συνόλου τῶν πωλή-

σεων τότε προκύπτει τὸ εἶδος αὐτὸ ἀσυμφωνίας τὸ ὁποῖον κοινῶς ἐκφράζομεν λέγοντες ὅτι αἱ σχεδιαζόμεναι ἀποταμιεύσεις διαφέρουν ἀπὸ τὰς σχεδιαζόμενας ἐπενδύσεις.

Μετὰ ἀπὸ αὐτὴν τὴν βραχεῖαν ὑπόδειξιν τοῦ χαρακτηῖρος τοῦ προβλήματος ὃς ἐπανεέλθωμεν εἰς τὸ ζήτημα: Πόθεν προέρχεται τὸ κεφάλαιον ὅταν ἡ ἐπένδυσις αὐξάνη εἰς μίαν περίοδον οἰκονομικῆς ἀναρρώσεως;

Β. Σχεδιαζόμεναι ἀποταμιεύσεις καὶ ἐπενδύσεις. Ἄς ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ ἐπένδυσις προωθεῖται, ἀλλ' ὅτι—μέχρι τῆς στιγμῆς—οὐ δεῖς σχεδιάζει νὰ αὐξήσῃ τὴν ἀποταμίευσίν του. Τί θὰ συμβῇ; Τὸ σύνολον τῶν πωλήσεων θὰ αὐξήσῃ· θὰ παραχθοῦν περισσότερα ἀγαθὰ· αἱ ἐργατικαὶ ἀμοιβαὶ ἐπίσης θὰ ἀνέλθουν ἔστω καὶ ἐὰν ὑποτεθῇ ἀρχικῶς ὅτι τὰ ἡμερομίσθια εἶναι σταθερά. Οἱ ἡμερομίσθιοι θὰ ἀποταμιεύσουν περισσότερον χρῆμα ἢ θὰ καταναλώσουν ὀλιγώτερας ἀπὸ τὰς ὑπαρχούσας ἀποταμιεύσεις των. Ἐνδῶ εὐρίσκονται ἄνευ ἀπασχολήσεως συχνὰ ζοῦν δανειζόμενοι ἢ καταναλίσκουν παλαιότερας ἀποταμιεύσεις, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ ἀρνητικὸν στοιχεῖον τοῦ τρέχοντος συνόλου τῶν ἀποταμιεύσεων.

Εἶναι προφανές ὅτι αἱ συνολικαὶ ἀποταμιεύσεις τῶν ἡμερομισθίων θὰ αὐξήσουν. Πρὸς τούτοις οἱ παραγωγοὶ πραγματοποιοῦντες ἀδοκῆτως μεγάλα κέρδη θὰ ἀποταμιεύσουν περισσότερα ἀπὸ ὅ,τι ἐπερίμεναν ὅτι θὰ ἀποταμιεύσουν. Εἰς τὸ τέλος ὠρισμένης περιόδου θὰ εὐρεθῇ ὅτι τὸ πραγματοποιηθὲν εἰσόδημα ὑπερέβη τὸ προβλεφθὲν καὶ ὅτι αἱ πραγματοποιηθεῖσαι ἀποταμιεύσεις ὑπερέβησαν τὰς προβλεφθείσας. Αὐτὸ ὅμως δὲν εἶναι ἡ μόνη δύναμις ἡ ὁποία—εἰς περίπτωσιν ὅπου αἱ σχεδιασθεῖσαι ἐπενδύσεις ὑπερβαίνουν τὰς σχεδιασθείσας ἀποταμιεύσεις—συντελεῖ εἰς τὴν συμφωνίαν ἀποταμιεύσεως καὶ ἐπενδύσεως· πράγματι, συχνὰ ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ συνολικὸς ὄγκος τῶν νέων ἐπενδύσεων αἱ ὁποῖαι ἐπραγματοποιήθησαν δὲν ἔφθασε τὰς σχεδιασθείσας ποσότητάς των. Τὰ ἀποθέματα τῶν ἀγαθῶν θὰ ἔχουν ἐλαττωθῇ, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ μὴ σχεδιασθεῖσαν ἀποεπένδυσιν (disinvestment), ἀρνητικὴν ἐπένδυσιν διὰ τῆς μειώσεως τῶν ἀποθεμάτων. Ἔτσι, ἐνῶ δυνατόν νὰ ἔχουν κατασκευασθῇ αἱ οἰκίαι καὶ τὰ μηχανήματα καὶ τὰ λοιπὰ στοιχεῖα τῶν ὁποίων ἐσχεδιάσθη ἡ κατασκευὴ ἐν τούτοις ἡ συνολικὴ προσθήκη ἡ ὁποία θὰ ἔχῃ γίνῃ εἰς τὸ πραγματικὸν κεφάλαιον θὰ ἀποδειχθῇ μικροτέρα παρ' ὅ,τι ἀνεμένετο. Ἡ σύμπτωσις μεταξὺ πραγματοποιηθείσης ἐπενδύσεως καὶ πραγματοποιηθείσης ἀποταμιεύσεως θὰ τείνῃ νὰ ἐπέλθῃ καὶ δι' αὐτῆς τῆς ὁδοῦ.

Πολλοὶ ἴσως σκεφθοῦν ὅτι ὅλη αὕτη ἡ ὁμιλία—ἐκφραζομένη εἰς

ποσοτικῶς ἐπακριβῆ ὀρολογίαν—περί σχεδιαζομένων ἀποταμιεύσεων, σχεδιαζομένων ἐπενδύσεων καὶ οὕτω καθεξῆς εἶναι μᾶλλον τεχνητή. Ἴσως αὐτὸ νὰ εἶναι πράγματι ὀρθὸν ἀλλὰ ἄς κυττάξωμεν ἐπὶ παραδείγματι καὶ τὰς καμπύλας προσφορᾶς καὶ ζητήσεως τοῦ Marshall. Φαντάζομαι ὅτι ὅλοι μὲ αὐτὴν τὴν ἀνάλυσιν ἔχομεν ἀνατραφῆ καὶ ὅτι ὀλίγοι μετὰξὺ μας θὰ ἦσαν εἰς θέσιν νὰ προβοῦν εἰς μίαν οἰκονομικὴν ἀνάλυσιν χωρὶς νὰ τὴν χρησιμοποιοῦσιν. Ἐκάματε ὅμως ποιεῖ τὴν σκέψιν ὅτι οἱ καμπύλαι ζητήσεως τοῦ Marshall προϋποθέτουν ὅτι γνωρίζομεν εἰς κάθε στιγμὴν πόσον ἀκριβῶς βούτυρον θὰ ἡγοράζαμεν ἐὰν ἡ τιμὴ τοῦ ἦτο τόση ἢ τόση ἢ τόση; Πιθανὸν ὅμως ὅτι ἐὰν ἐθέταμεν εἰς ἑαυτοὺς τὸ ἐρώτημα ποῖαν ποσότητα θὰ ἡγοράζαμεν δὲν θὰ εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ ἀπαντήσωμεν. Τὸ ζήτημα εἶναι ὅτι ὀφείλομεν νὰ προσδώσωμεν κάποιαν ποσοτικὴν ἀκρίβειαν εἰς τὰς τοιαύτας ἢ τοιαύτας ἀντιδράσεις τῶν καταναλωτῶν. Δὲν νομίζω δὲ ὅτι ἡ γινομένη παραβίασις τῆς πραγματικότητος βλάπτει εἰς τίποτε, τόσον εἰς τὴν τελευταίαν αὐτὴν περίπτωσιν ὅσον καὶ εἰς ἐκείνην τὴν ὁποίαν ἀνέφερα προηγουμένως.

6. Διαδικασία ἀναπτύξεως καὶ διαδικασία συστολῆς. Ἐκεῖνο πρὸς τὸ ὁποῖον τείνει ἡ παροῦσα ἀνάλυσις εἶναι εἰς τὴν πραγματικότητα μᾶλλον ἀπλοῦν. Ἄς τὸ θέσωμεν κατὰ τὸν ἐπόμενον τρόπον: Ὅταν τὸ σύνολον τῶν ἀγορῶν αὐξάνῃ ἀπὸ μιᾶς περιόδου εἰς ἄλλην προκαλεῖται οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις. Αὐξάνει ὁ ὄγκος τῶν πωλουμένων ἀγαθῶν ἢ ἀνέρχονται αἱ τιμαὶ των ἢ συμβαίνουν καὶ τὸ ἓν καὶ τὸ ἄλλο. Βεβαίως σκοπὸς τῶν ἀγορῶν εἶναι ἡ ἢ κατανάλωσις ἢ ἡ ἐπένδυσις. Τί κάμνει τὴν ζήτησιν τῶν καταναλωτῶν νὰ αὐξάνῃ; Εἴτε ἡ ἀπόφασίς των νὰ ἀποταμιεύσουν ὀλιγώτερα εἴτε ἡ προσδοκία ὑψηλοτέρων εἰσοδημάτων. Ἐὰν οἱ ἄνθρωποι ἀναμένουν ὑψηλότερα εἰσοδήματα εἶναι πιθανόν ὅτι θὰ ἀγοράσουν περισσότερα καταναλωτικὰ ἀγαθὰ χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνῃ ἀπόφασιν των νὰ πραγματοποιήσουν μικροτέραν ἀποταμίευσιν.

Εἶναι προφανές ὅτι ἐὰν ἡ αὕξησις τῆς καταναλωτικῆς ζητήσεως δὲν ἀντικρουθῇ ἀπὸ πτώσιν τῆς ζητήσεως πρὸς ἐπένδυσιν ἢ ὁποία ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὰ προσδοκώμενα κέρδη, ἡ συνολικὴ ζήτησις θὰ παρουσιάζῃ αὕξησιν. Θὰ ὑπάρξῃ ἐπίσης αὕξησις τῆς συνολικῆς ζητήσεως ἐφ' ὅσον αἱ ἀποφάσεις ἐλαττώσεως τῆς ἀποταμιεύσεως καὶ αὐξήσεως τῆς καταναλώσεως δὲν συμπύπτουν μὲ ἀπεφάσεις ἡλαττωμένων ἐπενδύσεων. Εἰς παρομοίαν περίπτωσιν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι αἱ σχεδιαζόμεναι ἐπενδύσεις ὑπερβαίνουν τὰς σχεδιαζόμενας ἀποταμιεύσεις. Δύναται ὅμως κανεὶς νὰ ἐκφράσῃ τὸ ἴδιον πρᾶγμα

ὅπως τὸ διειτύπωσα ἐγὼ πρὸ ὀλίγου καὶ νομίζω ὅτι αὐτὸ ἀποτελεῖ εὐθύτερον τρόπον.

Ὅμιλοῦντες περὶ σχεδιαζομένης ἀποταμιεύσεως καὶ σχεδιαζομένης ἐπενδύσεως εἶναι πιθανὸν ὅτι ἀφίνομεν ἐκτὸς ὑπολογισμοῦ τὸ ἐνδεχόμενον τῆς προσδοκίας μεγαλυτέρων εἰσοδημάτων ἢ ὅποια παρὰ κινεῖ πρὸς μεγαλυτέρας ἀγοράς ἀγαθῶν διὰ κατανάλωσιν χωρὶς ἀπόφασιν ἀντιστοίχου μειώσεως τῆς ἀποταμιεύσεως. Ἐν τούτοις ἡ προσδοκία αὕτη θὰ δημιουργήσῃ οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν ἔστω καὶ ἐὰν αἱ σχεδιαζόμεναι ἀποταμιεύσεις εἶναι ἴσαι πρὸς τὰς σχεδιαζόμενας ἐπενδύσεις, πρᾶγμα ἐντελῶς δυνατόν. Ἴσως ἐρωτήσετε: διατί εἰς μίαν περίοδον θὰ ὑπάρξουν προσδοκίαι διὰ ὑψηλότερα εἰσοδήματα παρὰ εἰς τὴν προηγηθεῖσαν; Οἱ λόγοι δύνανται νὰ εἶναι πολλοί. Ὁ πλέον προφανὴς εἶναι ὅτι δυνατόν νὰ ἡῤῃξαν τὰ ἡμερομίσθια ἀπὸ 1ης Ἰανουαρίου καὶ ὅτι κατόπιν αὐτοῦ οἱ ἐργάται, ἀναμένοντες μεγαλύτερα εἰσοδήματα κατὰ τοὺς προσεχεῖς μῆνας ἀρχίζουν νὰ αὐξάνουν τὰς ἀγοράς των ἤδη ἀπὸ τὴν πρώτην ἐβδομάδα τοῦ Ἰανουαρίου. Δυνατὸν ἐπίσης οἱ ἐπιχειρηματίαι, κλείοντες τοὺς λογαρισμοὺς τῶν νὰ ἀνεκάλυψαν ὅτι ἐπραγματοποίησαν μεγαλύτερα κέρδη κατὰ τὸν Δεκέμβριον ἢ κατὰ τὸ τελευταῖον τρίμηνον τοῦ ἔτους παρ' ὅτι ἀνέμενον· καὶ ἐπειδὴ ἡ κίνησις τῶν ἐπιχειρήσεων βαίνει αὐξάνουσα πιθανὸν νὰ ἐσχημάτισαν ἐπίσης τὴν πεποίθησιν ὅτι θὰ πραγματοποιήσουν ἀκόμη μεγαλύτερα κέρδη κατὰ τὸ ἐρχόμενον ἔτος ὥστε νὰ δύνανται νὰ ἀντιμετωπίσουν ἔξοδα ὡς γούνινα ἐπανωφόρια διὰ τὰς συζύγους των ἢ ἄλλα παρομοίας φύσεως χωρὶς νὰ φέρουν κανένα περιορισμὸν εἰς τὰς ἀποταμιεύσεις των.

Ἐπομένως ἡ ὑπόθεσις ὅτι οἱ ἄνθρωποι προσδοκοῦν μεγαλύτερα εἰσοδήματα καὶ ὥς ἐκ τούτου αὐξάνουν τὰς ἀγοράς των ἔστω καὶ ἐὰν δὲν σχεδιάζουν νὰ ἀποταμιεύσουν ὀλιγώτερα δὲν ἀποτελεῖ καθόλου ὑπόθεσιν ἀπομακρυσμένην τῆς πραγματικότητος. Καθὼς εἶπα καὶ προηγουμένως αὐτὰ εἶναι μᾶλλον ἀπλᾶ, τουλάχιστον δι' ἐκείνους τῶν ὁποίων ἡ σκέψις δὲν ἔχει παραπλανηθῇ ἀπὸ ὑπερβολικὴν μελέτην τῆς θεωρίας τοῦ χρήματος.

Ἐχω κάμει πολλὰς συζητήσεις ἐπὶ αὐτῶν τῶν προβλημάτων μεμρφωτικὰς ομάδας ἐργατῶν εἰς Σουηδίαν καὶ εἶδα ὅτι ὅλα αὐτὰ τοὺς φαίνονται σχετικῶς ἀπλᾶ. Διὰ τοὺς σπουδαστὰς ὁμῶς τῆς Ἐμπορικῆς Σχολῆς ἀποτελοῦν πολὺ πλέον περίπλοκον ζήτημα.

7. Μεταλλαγὰι τῆς καταναλώσεως καὶ τῆς ἐπενδύσεως. Ἡ οὐσία τοῦ ζητήματος εἶναι ἡ ἐξῆς: πῶς μεταβάλλονται αἱ ἀγοραὶ πρὸς κατανάλωσιν καὶ αἱ ἀγοραὶ πρὸς ἐπένδυσιν ἀπὸ τῆς μιᾶς περιόδου εἰς τὴν ἄλλην; Διὰ νὰ δώσωμεν ἐξήγησιν, πρέπει νὰ μελετή-

σωμεν τὰ σχέδια καί τὰς προσδοκίας καθὼς καί τὰς σχέσεις των πρὸς τὰ πραγματικὰ γεγονότα κατὰ τὴν προηγηθεῖσαν περίοδον.

Ἀνέφερα ὅτι διὰ νὰ γίνῃ δυνατόν νὰ περιγράψωμεν καί νὰ ἐξηγήσωμεν μίαν ἐπένδυσιν ἐπιβάλλεται νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν ταχύτητα τῶν ἀντιδράσεων, διότι συχνὰ αἱ ἀντιδράσεις ἐκδηλοῦνται πρὸς διαφόρους κατευθύνσεις καί τὸ τελικὸν ἀποτέλεσμα ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ τί θὰ λάβῃ πρῶτα χώραν. Ἄς ὑποθέσωμεν λόγου χάριν, ὅτι τὰ ἐνοίκια τῶν οἰκιῶν πρόκειται νὰ αὐξήσουν κατὰ 10%. Μὲ ποίαν ταχύτητα θὰ ἀντιδράσουν οἱ ἰδιοκτῆται τῶν οἰκιῶν αὐξάνοντες τὰς ἀγοράς των εἰς περίπτωσιν ὅπου θὰ ὑψωθοῦν τὰ ἐνοίκια; Καί μὲ ποίαν ταχύτητα θὰ ἀντιδράσουν περιορίζοντες τὰς ἀγοράς των εἰς καταναλωτικὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι πληρώνουν τὰ ὑψηλότερα ἐνοίκια; Ἐπὶ πλέον, μέχρι ποίου σημείου αὐτοὶ οἱ τελευταῖοι θὰ περιορίσουν τὰς ἀποταμιεύσεις των καί μέχρι ποίου σημείου θὰ τὰς αὐξήσουν οἱ ἰδιοκτῆται οἰκιῶν;

Νομίζω ὅτι τὸ ἀποτέλεσμα ἐπὶ τοῦ συνολικοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν θὰ ἐξαρτηθῇ ἀπὸ αὐτὴν τὴν σχετικὴν ἐκδήλωσιν καί ταχύτητα τῶν ἀντιδράσεων. Ἐὰν οἱ ἰδιοκτῆται σπεύσουν νὰ αὐξήσουν τὴν ζήτησιν τῶν ἐνῶ οἱ ἄλλοι εἶναι διστακτικοὶ εἰς τὸ νὰ τὴν περιορίσουν, ἐνδέχεται τὸ ἀποτέλεσμα νὰ εἶναι ἄνοδος τῶν τιμῶν καί ἄλλων ἀγαθῶν ὅποτε τὸ μέσον ἐπίπεδον τιμῶν θὰ ὑψωθῇ λόγω ὑψώσεως ὅχι μόνον τῶν ἐνοικίων ἀλλὰ καί τῶν τιμῶν καί ἄλλων ἀγαθῶν. Ἐὰν ὅμως οἱ μὲν ἰδιοκτῆται ἀντιδράσουν βραδέως οἱ δὲ καταναλωταὶ περιορίσουν τὴν ζήτησιν των τότε τὸ ἀποτέλεσμα θὰ εἶναι τὰς πτώσεως τῶν τιμῶν τῶν ἄλλων ἀγαθῶν ἢ ὅποια δυνατόν νὰ ἀποτελέσῃ μέχρις ἐνὸς σημείου ἀντίρροπον εἰς τὴν ὑψωσιν τῶν ἐνοικίων.

Ἄς λάβωμεν μίαν ἄλλην περίπτωσιν. Ἐὰν ἡ ἐσοδεία τοῦ σίτου ἀναμένεται μεγάλη, δυνατόν ἡ τιμὴ τοῦ σίτου νὰ πέσῃ προτοῦ ἀκόμῃ τὸ προϊόν τῆς νέας ἐσοδείας ἔλθῃ εἰς τὴν ἀγοράν. Δυνατὸν αἱ τιμαὶ νὰ ὑποστοῦν τόσον σημαντικὴν πτώσιν ὥστε οἱ καλλιεργηταὶ νὰ ἀναμένουν χαμηλότερα εἰσοδήματα καί ὥς ἐκ τούτου νὰ ἐλαττώσουν τὰς ἀγοράς των. Ταύτοχρόνως δυνατόν ἡ τιμὴ τοῦ ἀλεύρου καί τοῦ ἄρτου νὰ μὴ ἔχουν κατέλθῃ ἀκόμῃ. Συχνὰ συμβαίνει οἱ ἄρτοπῶλαι νὰ μὴ ὑποβιβάζουν ἄρκετὰ γρήγορα τὴν τιμὴν τοῦ ἄρτου ὥστε νὰ ὠφεληθοῦν οἱ καταναλωταὶ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀπὸ τὴν πτώσιν τῆς τιμῆς τοῦ σίτου. Ἔτσι δυνατόν νὰ μὴ ἐκδηλωθῇ δι' ἓν χρονικὸν διάστημα αὕξησις τῆς ζητήσεως τῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν γενικῶς ἐνῶ θὰ ἔχῃ λάβῃ χώραν μείωσις τῆς ζητήσεως ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῶν παραγωγῶν.

8. Δύναμις τῶν ἀντιδράσεων.—Τὸ πρᾶγμα καταλήγει εἰς τοῦτο: πότε ἐμφανίζονται αἱ διάφοροι ἀντιδράσεις καὶ ποῖα εἶναι ἡ ἰσχυροτέρα ;

Αἱ βιομηχανίαι παραγωγῆς γεωργικῶν μηχανημάτων ἀντιλαμβάνονται μικρὰν κάμψιν τῆς ζητήσεως διὰ γεωργικὰ μηχανήματα δύνανται νὰ περιορίσουν τὴν ζήτησιν τῶν δι' ἐπενδύσεις. Αὐτὸ ἐνδέχεται νὰ ἐλαττώσῃ τὴν συνολικὴν ζήτησιν δι' ἐπενδύσεις καὶ κατὰ συνέπειαν νὰ δημιουργήσῃ κάποιαν ἀνεργίαν.

Εἰς μίαν κατάστασιν ἰσορροπημένης οἰκονομίας ποῖαν συνέπειαν θὰ ἔχῃ μία αὔξησις τῶν ἀποταμιεύσεων, λόγου χάριν, μία ἀπόφασις αὐξήσεως τῶν καταθέσεων εἰς τὰς Τραπεζάς ; Ἡ ὀρθόδοξος θεωρία θὰ ἔλεγε : θὰ πέσῃ τὸ ποσοστὸν τοῦ τόκου καὶ θὰ αὐξήσουν αἱ ἐπενδύσεις. Πλέον προσφάτως, πολλοὶ οἰκονομολόγοι ἐθεώρησαν ὅτι εἰς περίπτωσιν ὅπου αἱ σχεδιαζόμεναι ἀποταμιεύσεις αὐξάνουν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον σημαίνει ὅτι ἡ ζήτησις καταναλωτικῶν ἀγαθῶν παρουσιάζει κάμψιν—ἐφ' ὅσον δὲ οἱ λοιποὶ παράγοντες παραμένουν ἀμετάβλητοι—θὰ προκύψουν ζημίαι. Οἱ ἐπιχειρηματίαι θὰ πωλήσουν ὀλιγώτερα καταναλωτικὰ ἀγαθὰ καὶ θὰ διατηρήσουν, μεγαλύτερα ἀποθέματα ἀγαθῶν. Ἐπομένως θὰ χρειασθοῦν μεγαλότερας πιστώσεις διὰ νὰ χρηματοδοτήσουν τὰς ἐπιχειρήσεις τῶν καὶ θὰ μεταβοῦν εἰς τὰς Τραπεζάς ἀπὸ τὰς ὁποίας θὰ λάβουν νέας πιστώσεις, ἀκριβῶς τόσας ὅσα εἶναι τὰ ποσὰ τὰ ὁποῖα οἱ συνήθεις καταθέται ἐτοποθέτησαν εἰς τὰς Τραπεζάς. Δὲν θὰ ἐπέλθῃ αὔξησις εἰς τὰ ρευστὰ τῶν Τραπεζῶν, δὲν θὰ ὑπάρξῃ κανεὶς λόγος ἢ τοῦλάχιστον ἀρκετὰ σπουδαῖος λόγος διὰ νὰ μεταβληθοῦν οἱ τόκοι ἢ διὰ νὰ μεταβληθῇ ἡ πολιτικὴ τὴν ὁποίαν ἐφαρμόζουν αἱ Τράπεζαι. Ἐπομένως τὸ τελικὸν ἀποτέλεσμα θὰ εἶναι τάσις τῆς οἰκονομίας πρὸς ὕφεσιν ἢ συστολὴν καὶ ὁ ὄγκος τῆς ἐπενδύσεως θὰ μειωθῇ.

9. Ταχύτης τῶν ἀντιδράσεων. Νομίζω ὅτι καμμία ἀπὸ τὰς δύο ἐξηγήσεις δὲν δύναται νὰ ἔχῃ γενικὴν ἰσχύν. Νομίζω ὅτι εἰς τὴν πραγματικότητα ὅλα ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν ταχύτητα τῶν ἀντιδράσεων. Ἐὰν συμβῇ ὥστε τὸ ποσοστὸν τοῦ τόκου νὰ ὑποβιβασθῇ ἀμέσως, θὰ εἶναι δυνατόν νὰ αὐξήσουν αἱ ἐπενδύσεις : ἐὰν τὸ κοινὸν τὸ ὁποῖον ἀποταμιεύει προβῇ εἰς καταθέσεις εἰς λογαριασμοὺς ταμιευτηρίων καὶ ἐὰν οἱ ἐπιχειρηματίαι οἱ ὁποῖοι δανείζονται ἀπὸ τὰς τραπεζάς ἀποσύρουν χρήματα ἀπὸ τοὺς λογαριασμοὺς τῶν ἐπιταγῶν τῶν, εἶναι ἐντελῶς πιθανὸν ὅτι αἱ νομισματικαὶ ἀρχαὶ πρὸ τῆς ἐξελιξεως θὰ καταλήξουν εἰς συμπεράσματα, τὰ ὁποῖα θὰ ὀδηγήσουν εἰς ὑποβιβασμὸν τῶν τόκων. Ἐὰν δὲ αὐτὸ συμβῇ, τότε δυνατόν ἢ ἐπένδυσις νὰ παρουσιάσῃ αὔξησιν, ἢ ὁποῖα ἴσως νὰ ἀντισταθμίσῃ

τὴν μείωσιν τῆς ζητήσεως τῶν καταναλωτῶν. Ἄλλο ἐνδεχόμενον εἶναι αἱ τράπεζαι νὰ μὴ προέλθουν μὲν εἰς μείωσιν τοῦ τόκου, ἀλλὰ, διαπιστώνουσιν ὅτι αὐξάνουν αἱ καταθέσεις εἰς τὰ ταμειυτήρια, νὰ μορφώσουν τὴν γνώμην ὅτι εἶναι εἰς θέσιν νὰ δανείσουν μεγαλύτερα ποσὰ δι' ὠρισμένα σχέδια ἐπενδύσεων ἐνῶ προηγουμένως ἦσαν μᾶλλον ἀπρόθυμοι νὰ τὸ πράξουν. Αὐτὸ θὰ φέρῃ αὕξησιν τῶν ἐπενδύσεων.

Ἐφ' ὅσον τὰ πράγματα ἤθελον ἐμφανίσαι αὐτὴν τὴν ἐξέλιξιν ἡ πτώσις τῆς συνολικῆς ζητήσεως δὲν εἶναι ἀναγκαῖον ἀποτέλεσμα. Ὅφειλω ὅμως νὰ προσθέσω ὅτι ἐν τῷ συνόλῳ ἡ νεωτέρα ἐξήγησις ἀποδεικνύεται ὀρθότερα εἰς τὰς περισσοτέρας περιπτώσεις. Δὲν νομίζω ὅτι κατὰ κανόνα θὰ λάβῃ χώραν ἀρκετὰ ταχεῖα αὐξήσις εἰς τὰς χορηγουμένας πιστώσεις. Δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ ἀποκλείσωμεν τὸ ἐνδεχόμενον, ἐπομένως δὲν εἶναι ἐντελῶς ὀρθὸν νὰ δοθῇ γενικὴ ἐξήγησις εἰς τὸ θέμα.

Εἰς τὰς οἰκονομικὰς συζητήσεις ὑπάρχει ἡ τάσις νὰ ἐπαναλαμβάνονται πράγματα λεχθέντα εἰς συζητήσεις τοῦ Economic Club τοῦ Λονδίνου. Κάποτε συνέβη εἰς ἀπὸ τοὺς συζητοῦντας νὰ ἐκφράζῃ γνώμας μὲ σύντομα, τολμηρὰ καὶ κατηγορηματικὰ ἀποφθέγματα. Ὁ γηραιὸς Alfred Marshall ἔχασε τὴν ὑπομονὴν του μὲ τὸν ὁμιλητὴν ὁ ὁποῖος ἦτο τόσο βέβαιος δι' ὅλα. Εἰς μίαν στιγμὴν ὅπου εἶχεν ἐκφράσει μίαν πέραν τοῦ συνήθους κατηγορηματικὴν καὶ ὀχληρὰν παρατήρησιν ὁ Marshall ἐφώνησε ἀπὸ τὸ κάθισμά του, «Ὅλοι οἱ ἐπιγραμματικαὶ παρατηρήσεις εἶναι λανθασμέναι». Ἀλλὰ τότε εἰς ἄλλος ἀπὸ τοὺς ἄκροατάς εἶπε: «Καὶ ἡ ἰδική σας ἐξ αὐτῶν εἶναι»;

10. Ἐπίδρασις τοῦ ὕψους τοῦ τόκου. Ὅσα ἀνέφερα ἀμέσως ἀνωτέρω περὶ τῆς ἀποταμιεύσεως μὲ φέρουν εἰς τὸ ζήτημα τοῦ ποσοστοῦ τοῦ τόκου. Ἡ βασικὴ ὑπόθεσις ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐξεκινήσαμεν εἰς τὴν Σουηδίαν κατὰ τὴν δεκαετίαν 1930—1939 διὰ νὰ δώσωμεν μίαν ἀνάλυσιν περὶ τῶν ἀργούντων πόρων ἦτο ἀπλῆ: ὅτι τὸ ὕψος τοῦ τόκου δύναται νὰ ὀρισθῇ αὐθαιρέτως ἀπὸ τὰς νομισματικὰς ἀρχάς. Νομίζω ὅτι ὑπὸ ὠρισμένας προϋποθέσεις ἀναφερομένας εἰς τὴν συναλλαγματικὴν κατάστασιν τῆς χώρας πρόκειται διὰ μίαν ὑπόθεσιν ἀκριβῆ ἐν τῷ συνόλῳ.

Διατὶ δύνανται αἱ νομισματικαὶ ἀρχαὶ νὰ καθορίζουν τὸ ὕψος τοῦ τόκου κατὰ βούλησιν; Διότι τὸ ὕψος τοῦ τόκου ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν προσφορὰν καὶ ζήτησιν πιστώσεων καὶ αἱ νομισματικαὶ ἀρχαὶ δύνανται νὰ αὐξάνουν καὶ νὰ ἐλαττώνουν τὴν προσφορὰν πιστώσεων. (Δύνανται ἐπίσης νὰ ἐπηρέασουν τὴν ζήτησιν ἀλλὰ αὐτὸ εἶναι ὀλιγώτερον βέβαιον). Μεταβολὴ εἰς τὴν ποσότητα τῶν ἀποταμιεύσεων δὲν

ὁδηγεῖ ἀμέσως εἰς μεταβολὴν τῆς προσφορᾶς πιστώσεων. Μήπως αὐτὸ σημαίνει ὅτι τὸ ὕψος τοῦ τόκου δὲν ἔχει σχέσιν μὲ τὸν ὄγκον τῆς ἀποταμιεύσεως ; Βεβαίως ὄχι, ἀλλ' ἡ σχέσις μεταξὺ ὕψους τοῦ τόκου καὶ προθυμίας πρὸς ἀποταμίευσιν εἶναι ἔμμεσος.

Ἄς ὑποθέσωμεν μίαν σταθερὰν οἰκονομικὴν κατάστασιν ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἰσχύουν ὠρισμέναι προσδοκίαι περὶ τοῦ εἰσοδήματος καὶ ὠρισμένα σχέδια καταναλώσεως καὶ ἀποταμιεύσεως. Ὑπ' αὐτοὺς τοὺς ὅρους τὸ ἰσχυὸν ποσοστὸν τοῦ τόκου, ὑπὸ δεδομένης προσδοκίας κέρδους, θὰ προσδιορίσῃ τὸν ὄγκον τῶν σχεδιαζομένων ἐπενδύσεων. Ἐὰν τὸ ὕψος τοῦ τόκου ὑποβιβασθῇ σημαντικῶς τότε θὰ αὐξήσουν αἱ ἀγοραὶ πρὸς ἐπένδυσιν, θὰ ἀναπτυχθῇ ἡ παραγωγή ἢ θὰ ὑψωθοῦν αἱ τιμαὶ ἢ θὰ ἐλαττωθοῦν τὰ ἀποθέματα τῶν ἀγαθῶν ἢ θὰ συμβοῦν δύο ἢ τρεῖς ἀπὸ ὅλα αὐτά. Θὰ πραγματοποιηθοῦν εἰσοδήματα ἀνώτερα ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἐπροσδοκῶντο, ἀποταμιεύσεις ὑπερβαίνουσαι τὰς σχεδιασθείσας καὶ ἐπενδύσεις αἱ ὁποῖαι θὰ ἀπέχουν ἀπὸ τὰς σχεδιασθείσας τόσον ὥστε πραγματοποιηθεῖσαι ἀποταμιεύσεις καὶ ἐπενδύσεις νὰ ἐξισοῦνται. Εἶναι προφανές ὅτι, ἐφ' ὅσον οἱ λοιποὶ παράγοντες παραμένουν ἀμετάβλητοι, τὸ ὕψος τοῦ τόκου εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον κατευθύνει τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν διότι ἐπιδρᾷ ἐπὶ τοῦ ὄγκου τῶν ἐπενδύσεων καὶ δι' αὐτῶν ἐπὶ τῆς συνολικῆς ζητήσεως.

Ἐὰν ὠρισμένη οἰκονομικὴ ἐξέλιξις χαρακτηρισθῇ ὡς «κανονική», π.χ. ἐὰν ὀνομάσωμεν ἓν σταθερὸν ἐπίπεδον τιμῶν λιανικῆς πωλήσεως «κανονικόν», τότε ὑπάρχει ἓν ὠρισμένον ποσοστὸν τοῦ τόκου ἢ ἐπίπεδον ποσοστῶν τοῦ τόκου, ἴσως διάφοροι συνδυασμοὶ τῶν ἴσως ὁμοῦ καὶ κανεῖς — ἀντιστοιχοῦντες εἰς αὐτὴν τὴν κανονικὴν οἰκονομικὴν ἐξέλιξιν. Ἐὰν τὰ ἐπίπεδα τοῦ τόκου ᾗσαν ὑψηλότερα αἱ ἐπενδύσεις θὰ ᾗσαν ὀλιγώτεραι καὶ θὰ ἐδημιουργεῖτο τάσις πρὸς οἰκονομικὴν σύμπτυξιν. Ἐὰν ᾗσαν πολὺ κατώτερα θὰ ἐδημιουργεῖτο τάσις πρὸς οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν.

Ἐὰν ὁμοῦς ηὔξανε ἡ προθυμία τοῦ κοινοῦ πρὸς ἀποταμίευσιν τότε εἰς τὴν κανονικὴν οἰκονομικὴν ἐξέλιξιν θὰ ἀντιστοιχεί μεγαλύτερος ὄγκος ἐπενδύσεων καὶ χαμηλότερον ἐπιτόκιον, ἐνῶ ἐὰν τὸ κοινὸν ἐξεδήλωνε μικροτέραν προθυμίαν πρὸς ἀποταμίευσιν ἡ κανονικὴ οἰκονομικὴ ἐξέλιξις θὰ συνεβάδιζε μὲ μικρότερον ὄγκον ἐπενδύσεων.

Τοιοιουτρόπως, ἡ κεντρικὴ ἰδέα τῆς ὀρθοδόξου θεωρίας ὅτι αἱ ἀποταμιεύσεις καὶ ἡ ἐπένδυσις διέπουν τὸ ὕψος τοῦ τόκου μὴ φαίνεται νὰ εἶναι ἀκριβὴς εἰς τὴν οὐσίαν τῆς. Ἀλλ' ἡ σχέσις τοῦ ὕψους τοῦ τόκου, τῶν ἀποταμιεύσεων καὶ τῶν ἐπενδύσεων δὲν εἶναι σχέσις

μίας ἀγορᾶς ὅπου ἔχομεν δύο καμπύλας ἀποταμιεύσεως καὶ ἐπενδύσεως κατὰ τὸν Marshall. Δὲν ὑπάρχει ἀγορὰ ἀποταμιεύσεων· ὑπάρχει μόνον μία ἀγορὰ πίστεως ἢ πολλαὶ ἀγοραὶ πίστεως. Ἡ σχέσις μεταξὺ ἀποταμιεύσεως καὶ ἐπενδύσεως ἀφ' ἑνὸς καὶ ποσοστοῦ τοῦ τόκου ἀφ' ἑτέρου εἶναι ἔμμεσος καὶ δημιουργεῖται μέσῳ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ποσοστοῦ τοῦ τόκου ἐπὶ τῆς ἐπενδύσεως.

Θὰ ἐπανέλθω καὶ πάλιν εἰς αὐτὸ τὸ ζήτημα κατὰ τὴν προσεχῇ μου ὁμιλίαν διότι ἔχω τὴν ἀντίληψιν ὅτι ἀποτελεῖ σημεῖον τὸ ὁποῖον ἔχει ὑπὲρ τὸ δέον ἀπλοποιηθῇ ἀπὸ τὴν Κεύνσιαντὴν θεωρίαν.

Εἶναι βεβαίως πολὺ αὐθαίρετον νὰ ἀποκαλῶμεν κανονικὴν οἰανδῆποτε εἰδικωτέραν οἰκονομικὴν ἐξέλιξιν καὶ συνεπῶς πάντοτε αὐθαίρετως ἓν ποσοστὸν τοῦ τόκου ἀποκαλεῖται κανονικόν. Δὲν ὑπάρχει κανὲν εἰδικόν «ἐπιτόκιον ἰσορροπίας». Δὲν ὑπάρχει τίποτε πλησιέστερον πρὸς τὴν ἰσορροπίαν ἀπὸ ὅτι ἀπαντῶμεν εἰς ὁλόκληρον τὴν οἰκονομικὴν ἐξέλιξιν!

Ἐὰν ἀποβλέψωμεν εἰς αὐτὴν τὴν θεωρητικὴν ἐπιχειρηματολογίαν ὥς εἰς μίαν διεύρυνσιν τῆς θεωρίας τοῦ οἰκονομικοῦ κύκλου ἢ ὁποῖα ὑπεστηρίχθη μεταξὺ 1920 καὶ 1930, δὲν νομίζω ὅτι παρουσιάζει τίποτε τὸ ἐπαναστατικόν ἢ τὸ ἐκπληκτικόν. Ἐκφράζει ἴσως μὲ μεγαλυτέραν ἀκρίβειαν μίαν κοινοτοπίαν, δηλαδὴ ὅτι ἡ ἐπένδυσις αὐξάνει εἰς μίαν περίοδον οἰκονομικῆς ἀναρρώσεως, ὅτι τὸ ὕψος τοῦ τόκου ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὰς ἀποταμιεύσεις καὶ ἐπενδύσεις κ.ο.κ.

Τὸ ὅτι τὸ μέγεθος τῶν ἐπενδύσεων παίζει κεντρικὸν ρόλον εἰς τὰς οἰκονομικὰς διακυμάνσεις τονίζεται εἰς κάθε μελέτην περὶ τοῦ οἰκονομικοῦ κύκλου. Ἐπίσης εἶναι πρὸ πολλοῦ κοινῶς γνωστὸν ὅτι ἡ οἰκονομικὴ δραστηριότης δύναται νὰ βελτιωθῇ διὰ τῆς ἐκτελέσεως δημοσίων ἔργων. Τὸ μόνον τὸ ὁποῖον κάμνει ἡ σουηδικὴ θεωρία εἶναι ὅτι διατυπώνει ὅλα αὐτὰ ὑπὸ πλέον σαφῇ μορφήν. Ἐν τούτοις νομίζω ὅτι πρέπει νὰ προσθέσω ὅτι κατὰ τοὺς σουηδοὺς οἰκονομολόγους ἡ θεωρία τῶν αὐτῇ—δημοσιευθεῖσα κατὰ τὰ ἔτη 1933—1935—καλύπτει περίπου τὸ αὐτὸ πεδίον μὲ τὴν γενικὴν θεωρίαν τοῦ Keynes, ἢ ὁποῖα ἀπὸ πολλοὺς κύκλους θεωρεῖται ἐντελῶς ἐπαναστατικὴ. Θὰ ἐπανέλθω ἐπὶ αὐτῆς τῆς διαφορᾶς χαρακτηρισμοῦ εἰς τὴν προσεχῇ μου διάλεξιν.

11. Προσφορὰ χρηματικῶν παραγόντων. Ὑπάρχει ἐν τούτοις μία σημαντικὴ διαφορὰ μεταξὺ σουηδικῆς προσεγγίσεως τοῦ προβλήματος—ἢ ὁποῖα, εἰρήσθω ἐν παρόδῳ, ἀπὸ πολλῶν πλευρῶν συμπίπτει μὲ τὴν υἱοθετηθεῖσαν πρὸ τοῦ 1930 ἀπὸ τοὺς Hawtrey καὶ D. H. Robertson—καὶ «ὀρθοδόξου θεωρίας», δηλαδὴ τῆς γηραιᾶς ποσοτικῆς θεωρίας τοῦ χρήματος. Νομίζω ὅτι δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν

μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν τρόπων ἀντιμετωπίσεως τῆς χρηματικῆς θεωρίας. Ἀφ' ἑνὸς δυνάμεθα νὰ μελετήσωμεν τὰς κινήσεις τῶν νομισματικῶν μονάδων. Μὲ ποῖον ρυθμὸν κινοῦνται αἱ νομισματικαὶ μονάδες; Ποῖα εἶναι ἡ ταχύτης τῶν; Πῶς ἐξελίσσεται ἡ ποσότης τοῦ χρήματος; Ποῖα διάρθρωσις τραπεζικοῦ συστήματος ἐπηρεάζει τὴν ταχύτητα τοῦ χρήματος; κ.ο.κ. Αὕτη εἶναι ἡ μία μέθοδος, συμφώνως μὲ τὴν ὁποῖαν «προσκολλώμεθα εἰς τὰς χρηματικὰς μονάδας» καὶ τὰς παρακολουθοῦμεν διὰ νὰ βλέπωμεν τί συμβαίνει. Εἶναι ὁ τρόπος ἀναλύσεως κατὰ τὴν ποσοτικὴν θεωρίαν.

Ἡ ἄλλη μέθοδος ἐκκινεῖ ἀπὸ τὴν παρατήρησιν ὅτι ὅλα ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὰς πράξεις τῶν ἀτόμων, ἐπιχειρηματιῶν καὶ καταναλωτῶν. Ἐρευνᾷ: μεταβάλλονται αἱ προσδοκίαι τῶν περὶ τοῦ εἰσοδήματος τῶν καὶ τῶν κερδῶν τῶν; Ἀποφασίζουν νὰ μεταβάλλουν τὰς ἀγοράς τῶν διὰ καταναλωτικοὺς σκοποὺς καὶ πρὸς ἐπένδυσιν; Ποῖα εἶναι ἡ χρονικὴ ἀπόστασις μεταξὺ τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ ἄλλου γεγονότος; Ἡ ταχύτης τῶν ψυχολογικῶν ἀντιδράσεων ἔχει πολὺ μικρὰν σχέσιν μὲ οἵανδήποτε ταχύτητα εἰς τὴν κίνησιν τῶν χρηματικῶν μονάδων. Δι' αὐτὸ αἱ μεταβολαὶ τῆς ποσότητος καὶ τῆς ταχύτητος τοῦ χρήματος εἶναι σχετικῶς ἄνευ ἐνδιαφέροντος διὰ τὴν μελέτην τῆς διαδικασίας τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ἢ συμπτύξεως ἐὰν ἐξαιρέσωμεν μίαν πλευράν, δηλαδὴ ἀναφορικῶς μὲ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἐπὶ τοῦ ποσοστοῦ τοῦ τόκου καὶ ἐπὶ τῆς προθυμίας τῶν τραπεζῶν νὰ παρέχουν δάνεια.

Νομίζω ὅτι τὰ σημαντικώτερα σημεῖα διὰ τὴν μελέτην τοῦ τραπεζικοῦ μηχανισμοῦ θὰ ἠδύναντο νὰ συγκεντρωθοῦν ἀκριβῶς εἰς τὴν ἐρώτησιν: πῶς ἐπηρεάζονται τὸ ὕψος τοῦ τόκου καὶ ἡ πιστωτικὴ πολιτικὴ; Ἄλλως, εἰς τὰς περισσοτέρας περιπτώσεις τὸ ἐὰν ὁ κόσμος ἔχῃ περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον χρήμα παίζει μικρὸν ρόλον.

Ἡ οἰκονομικὴ ἱστορία τῶν τελευταίων δέκα ἐτῶν δίδει πολυάριθμα παραδείγματα χωρὶν ὅπου ἡ ποσότης τοῦ χρήματος ἠϋξήθη σημαντικῶς. Αὐτὸ δὲν φαίνεται νὰ εἶχε ἄλλην ἐπίδρασιν ἀπὸ τὸ ὅτι συνωδεύθη ἀπὸ κάποιαν πτώσιν τοῦ ποσοστοῦ τοῦ τόκου—αὐτὸ δὲ βεβαίως ἔχει σημασίαν ἐφ' ὅσον δεχθῶμεν ὅτι πράγματι συνέβη. Εἶναι δυνατόν νὰ εὕρωμεν καὶ ἄλλας περιόδους, ἃς ὑποθέσωμεν, τριῶν ἢ τεσσάρων ἐτῶν κατὰ τὰς ὁποίας ἡ ποσότης τοῦ χρήματος ἠϋξήσε κατὰ 50%, χωρὶς νὰ ἐπέλθῃ πτώσις καὶ τοῦ μακροχρόνιου τόκου. Τὸ ἐὰν οἱ ἄνθρωποι ἔχουν ὀλίγον περισσότερον ἢ ὀλίγον ὀλιγώτερον χρήμα εἰς μετρητὰ ἢ περισσότερον χρήμα εἰς λογαριασμοὺς ἐπιταγῶν καὶ ὀλιγώτερον εἰς λογαριασμοὺς ταμιευτηρίων—ἢ ἀντιστρόφως—δὲν ἐπηρεάζει κατὰ κανόνα τὰς ἀποφάσεις τῶν διὰ

κατανάλωσιν καὶ δι' ἐπένδυσιν. Ἐὰν τὸ κράτος π. χ. διὰ νὰ καλύψῃ μίαν δαπάνην τοῦ ἐδανείζετο ἀπὸ τὴν Κεντρικὴν Τράπεζαν ἀντὶ νὰ προσφύγῃ εἰς τὴν ἀγορὰν χρήματος, τὸ γεγονὸς αὐτὸ θὰ ἐπηρέαζε τὴν ποσότητα τοῦ κυκλοφοροῦντος χρήματος. Ἐκτὸς ὧμως ἐὰν συνεποχθῇ μεταβολὴν εἰς τὰ ποσοστὰ τοῦ τόκου καὶ εἰς τὴν πιστωτικὴν πολιτικὴν, δὲν νομίζω ὅτι κατὰ κανόνα θὰ ἀσκήσῃ ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ ὄγκου τῶν ἀγορῶν. Αὐταὶ αἱ ἀγοραὶ ἐξαρτῶνται κατὰ κύριον λόγον ἀπὸ τὰ προσδοκώμενα εἰσοδήματα καὶ κέρδη καὶ τὸ κοινὸν δὲν μεταβάλλει γνώμην ἐπὶ αὐτῶν τῶν ζητημάτων διότι ἐσημειώθη μεταβολὴ εἰς τὴν ποσότητα τοῦ χρήματος.

Εἶναι ἀληθές ὅτι αἱ ἀγοραὶ ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν ἀγοραστικὴν βούλησιν καὶ ἀπὸ τὴν ἀγοραστικὴν ἱκανότητα. Πρέπει νὰ διαθέτῃ κανεὶς μετρητὰ ἐκτὸς ἐὰν δύναται νὰ λόβῃ πιστώσεις. Συνεπῶς ἡ διάθεσις ρευστοῦ χρήματος καὶ ἡ δυνατότης ἐξευρέσεως πιστώσεων θέτουν ὅρια εἰς τὰς ἀγορὰς κάθε ἀτόμου ἐντὸς ὠρισμένης χρονικῆς περιόδου· ἀλλ' ἐντὸς τῶν οὕτω τιθεμένων ὁρίων τὸ πόσαι θὰ εἶναι αἱ πραγματοποιηθησόμεναι ἀγοραὶ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἀγοραστικὴν βούλησιν ἢ ὁποῖα διέπεται ἀπὸ τὰς προβλέψεις περὶ τοῦ ἀναμενομένου εἰσοδήματος κλπ. Δύναται νομίζω νὰ ἀποδειχθῇ ὅτι εἰς τὰς περισσοτέρας περιπτώσεις ἡ ἀγοραστικὴ βούλησις ἀποτελεῖ τὸν αποφασιστικὸν παράγοντα διότι νομίζω ὅτι ὀλίγοι εἶναι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι προβαίνουν εἰς ἀγορὰς μέχρι τοῦ τελευταίου ὁρίου τῆς ἀγοραστικῆς τῶν ἱκανότητος.

Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἔχει κυρίως σημασίαν εἶναι τὸ ποῖας αὐξομειώσεις τὰ ἄτομα ἐπιφέρουν εἰς τὰς ἀγορὰς τῶν ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς ἀγοραστικῆς τῶν ἱκανότητος, αὐτὸ δὲ δὲν ἔχει καμμίαν ἢ πολὺ ὀλίγην σχέσιν μὲ τὴν ποσότητα τοῦ χρήματος. Συνεπῶς κατευθύνων παράγων δὲν εἶναι ἡ ταχύτης μὲ τὴν ὁποίαν λαμβάνουν χώραν αἱ μεταβιβάσεις τοῦ χρήματος ἀπὸ τοῦ ἐνὸς προσώπου εἰς τὸ ἄλλο, αὐξάνουσαι τὰ διαθέσιμα ρευστὰ τοῦ δευτέρου ἀλλὰ μᾶλλον ἡ ταχύτης τῶν ψυχολογικῶν ἀντιδράσεων ἐν σχέσει πρὸς τὰς προσδοκίας περὶ εἰσοδήματος καὶ κερδῶν.

12. Μεταβολαὶ ἡμερομισθίων καὶ ἀπασχόλησις. Στρέφομαι τώρα πρὸς ἄλλο θέμα. Θὰ ἔδινά μεγάλῃ ἐκτασιν εἰς τὴν ἔρευνάν μου ἐὰν ἐπιχειροῦσα νὰ παρουσιάσω μίαν ἀνάλυσιν τῆς σχέσεως μεταξὺ μεταβολῶν τῶν ἡμερομισθίων καὶ ὄγκου τῆς ἀπασχολήσεως ὅπως ἔχει ἀναπτυχθῇ εἰς τὰ σουηδικὰ ἔργα κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη μετὰ τὸ 1930. Ἡ κεντρικὴ ἰδέα εἶναι ἐντελῶς ἀπλή.

Ὁ ὄγκος τῆς ἀπασχολήσεως εἶναι ἴσος πρὸς τὰ ποσὰ τὰ ὁποῖα

πληρώνονται εἰς ἡμερομίσθια διαιρούμενα διὰ τῆς μέσης ἐργατικῆς ἀμοιβῆς κατὰ ἐργάτην. Αὐτὸ ἀποτελεῖ ταυτολογίαν. Ἐὰν θέλωμεν νὰ αὐξήσωμεν τὴν ἀπασχόλησιν πρέπει εἴτε νὰ αὐξήσωμεν τὴν ζήτησιν ἐργασίας εἴτε νὰ μειώσωμεν τὰ ἡμερομίσθια εἴτε νὰ πράξωμεν ἀμφότερα. Αἱ μεταβολαὶ αὐτῶν τῶν δύο παραγόντων δὲν εἶναι ἀνεξάρτητοι ἢ μία ἀπὸ τὴν ἄλλην. Αὕξησις εἰς τὴν συνολικὴν ζήτησιν ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν—καὶ συνεπῶς, ἐμμέσως, ἐργασίας—κατὰ κανόνα θὰ αὐξήσῃ τὴν ἀπασχόλησιν· διότι εἶναι ἀπίθανον νὰ προκαλέσῃ ἀνάλογον ἢ πλεόν ἢ ἀνάλογον ὕψωσιν τῶν ἡμερομισθίων. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ διὰ τὴν μείωσιν τῶν ἡμερομισθίων. Σχεδὸν πάντοτε θὰ ἔχῃ ὡς ἀποτέλεσμα νὰ ἐπηρεασθοῦν τὰ συνολικὰ ποσὰ τὰ δαπανώμενα δι' ἀγορὰς ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν ἐμμέσως ζήτησιν ἐργατικῶν χειρῶν.

13. Ἡμερομίσθια εἰς τὸ οἰκονομικὸν σύστημα. Τὰ ἡμερομίσθια ἐμφανίζονται εἰς τὸ οἰκονομικὸν σύστημα τόσον ὡς ἔξοδα ὅσον καὶ ὡς εἰσοδήματα. Μία μείωσις τῶν ἡμερομισθίων π.χ. κατὰ 100.000.000 δολλάρια μειώνει τὰ ἔξοδα κατὰ 100.000.000 δολλάρια. Ταυτοχρόνως ὁμως περιορίζει τὴν ἐργατικὴν ζήτησιν ἴσως ἐπίσης κατὰ 100.000.000 δολλάρια. (Ἄς μὴ λάβωμεν πρὸς τὸ παρὸν ὑπ' ὄψιν τὰς ἀποταμιεύσεις). Εἰς αὐτὴν τὴν περίπτωσιν—ἐὰν αἱ τιμαὶ ἀκολουθήσουν τὰ ἔξοδα παραγωγῆς—τὸ κοινὸν θὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἀγοράσῃ τὴν αὐτὴν ποσότητα ἀγαθῶν καὶ οὐδεμία μεταβολὴ θὰ ἐπέλθῃ εἰς τὴν ἀπασχόλησιν.

Αἱ συνέπειαι θὰ ἐξαρτηθοῦν, ἐννοεῖται, κατὰ πολὺ ἀπὸ τὸ πῶς αἱ μεταβολαὶ τῶν ἡμερομισθίων ἐπιδροῦν ἐπὶ τῶν ἀποταμιεύσεων ἀφ' ἑνὸς καὶ ἐπὶ τῶν προβλέψεων κερδῶν ἀφ' ἑτέρου. Ἐὰν μία πτώσις ἡμερομισθίων ἤθελεν ὁδηγήσῃ εἰς αὕξησιν τῶν ἐπενδύσεων ἢ ἢ ὁποῖα δὲν θὰ ἦτο πολὺ μικροτέρα ἀπὸ τὴν μείωσιν τῆς ζητήσεως τῶν καταναλωτῶν τότε κατὰ πᾶσαν πιθανότητα θὰ ἠύξανε καὶ ἡ ἀπασχόλησις. Διότι εἶναι περίπου βέβαιον ὅτι θὰ ἐπέλθῃ κάποια πτώσις εἰς τὰς τιμὰς. Εἶναι ὁμως ἀδύνατον νὰ ἐκφέρωμεν γενικὸν συμπέρασμα. Ἡ ἀντίδρασις τῆς ἐπενδύσεως θὰ ἐξαρτηθῇ ἀπὸ τὰς εἰδικὰς συνθήκας αἱ ὁποῖαι ἐπεκράτουν ὅταν ἔλαβε χώραν ἡ μεταβολὴ τῶν ἡμερομισθίων. Ἐὰν ἔχῃ σχηματισθῇ ἡ πεποίθησις ὅτι αἱ τιμαὶ θὰ ἐξακολουθήσουν νὰ πίπτουν, δυνατόν ἢ πτώσις τῶν ἡμερομισθίων νὰ φέρῃ μείωσιν τῆς ἐπενδύσεως. Ἐὰν ὁμως ἐπικρατήσῃ ἡ ἀντίληψις ὅτι ἡ μείωσις τῶν ἐξόδων παραγωγῆς δὲν πρόκειται νὰ ὑπερβῇ τὸ σημεῖον εἰς τὸ ὁποῖον ἔχει ἤδη φθάσει, τότε δυνατόν ἢ ἐλάττωσις τῶν ἐξόδων νὰ προκαλέσῃ αὕξησιν τῆς ἐπενδύσεως. Ἐὰν ἡ συνολικὴ ζήτησις διατηρεῖται ἀμετάβλητος—ἐνδεχομένως τῇ βοή-

θεία τῆς κρατικῆς πολιτικῆς—δυνατὸν ἢ πτώσις τῶν ἡμερομισθίων νὰ φέρῃ αὐξήσιν τῆς ἀπασχολήσεως.

Δεδομένης τῆς προφανοῦς σημασίας τῆς ζητήσεως δι' ἐπενδύσεις πρέπει νὰ δοθῇ ἰδιαιτέρα προσοχὴ εἰς τὴν σχέσιν τῶν ἐπιπέδων τῶν ἡμερομισθίων εἰς τοὺς κλάδους οἰκονομικῆς δραστηριότητος τοὺς σχετικούς μὲ τὴν ἐπένδυσιν—π. χ. εἰς τὰς οἰκοδομὰς—καὶ εἰς τὰς βιομηχανίας καταναλωτικῶν ἀγαθῶν. Ἐφ' ὅσον οἱ λοιποὶ ὅροι παραμένουν ἀμετάβλητοι, μία σχετικὴ μείωσις τῆς τιμῆς τῆς ἐργασίας ἢ ἄλλοι περιορισμοὶ τῶν ἐξόδων εἰς τὰς βιομηχανίας παραγωγικῶν ἀγαθῶν θὰ τείνουν νὰ ἀναζωογονήσουν τὴν ἐπένδυσιν. Ἐὰν τὰ ἐνοίκια σημειώσουν πτώσιν αἱ μεγαλύτεραι κατοικίαι θὰ καταστοῦν πλέον προσιταί. Ἐπομένως εἶναι πολὺ πιθανώτερον ὅτι μία πτώσις τῶν ἡμερομισθίων εἰς τὰς βιομηχανίας παραγωγικῶν ἀγαθῶν μᾶλλον παρὰ μία πτώσις τῶν εἰς τὰς βιομηχανίας καταναλωτικῶν ἀγαθῶν θὰ προκαλέσῃ αὐξήσιν εἰς τὴν ἀπασχόλησιν. Σχετικὴ μεταβολὴ αὐτῶν τῶν ἡμερομισθίων ἔχει ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ἐπενδύσεως ἀνάλογον πρὸς μίαν μεταβολὴν τοῦ ὕψους τοῦ τόκου.

Εἰς μίαν περίοδον ὑφέσεως ἴσως ἀποδειχθῇ ὅτι ὁ πλέον ἀποτελεσματικὸς τρόπος αὐξήσεως τῆς ἀπασχολήσεως εἶναι ἡ διεύρυνσις τῆς συνολικῆς ζητήσεως χωρὶς αὐξήσιν τῆς τιμῆς τῆς ἐργασίας. Διότι μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον δύνανται νὰ εὗρουν ἀπασχόλησιν περισσότεραι ἐργατικαὶ χεῖρες. Δι' αὐτὸ κυβερνητικαὶ δαπάναι, χρηματοδοτούμεναι διὰ δανεισμοῦ ὁ ὁποῖος δὲν περιστέλλει τὸν ἰδιωτικὸν δανεισμόν καὶ τὴν ἐπένδυσιν ἀποτελοῦν σπουδαῖον μέρος κάθε πολιτικῆς πρὸς καταπολέμησιν τῆς οἰκονομικῆς ὑφέσεως.

Ἄλλος τρόπος εἶναι ἡ δημιουργία εὐνοϊκῶν συνθηκῶν διὰ τὴν ἀναζωογόνησιν τῆς ἰδιωτικῆς ἐπενδύσεως. Αὐτὸ τὸ ἀποτέλεσμα δύναται νὰ προκύψῃ ἀπὸ τὴν ἐπικράτησιν μεταξὺ τῶν ἐργοδοτῶν τῆς πεποιθήσεως ὅτι τὸ γενικὸν ἐπίπεδον τῶν ἡμερομισθίων δὲν πρόκειται νὰ σημειώσῃ πτώσιν. Π. χ. σημαντικὸν ρόλον δύναται νὰ παίξῃ μία σχετικὴ κάμψις τῶν ἡμερομισθίων εἰς τὰς οἰκοδομικὰς βιομηχανίας—ὅπου ἐνδεχομένως εἶχον ὑψωθῇ κατὰ τὴν περίοδον τῆς οἰκονομικῆς ἐντάσεως—μέχρι ἐπιπέδου κάτω τοῦ ὁποῖου οὐδεὶς ἀναμένει ὅτι δύνανται νὰ κατέλθουν. Ἡ ἐξάίρεσις τῶν νέων ἐπενδύσεων ἀπὸ φόρους δύναται νὰ ἀποβῇ ἐπιβοηθητικὴ.

14. Ἡ ἐπίδρασις τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου. Ἐως τώρα δὲν ὠμίλησα καθόλου διὰ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου. Εἶναι ἀρκετὰ εὐνόητον ὅτι ἡ αὐξήσις τῆς ζητήσεως τοῦ ἐξωτερικοῦ διὰ τὰ προϊόντα μιᾶς χώρας ἐπηρεάζει τὴν οἰκονομίαν τῆς ὅπως θὰ

τὴν ἐπηρέαζε μία αὕξησις τῆς ἐγχωρίου ἐπενδύσεως. Διότι ἡ ἄνo-
δος τοῦ συνόλου τῶν εἰσοδημάτων προκαλεῖ μεγαλυτέρας ἀγορᾶς
εἰς τὸ ἐσωτερικόν. Δημιουργεῖται τάσις οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ἡ
ὁποία παύει νὰ ἀσκῇ ἐπίδρασιν ὅταν ἔν ἀντίστοιχον ποσὸν ἔχη χρη-
σιμοποιηθῇ διὰ τὴν ἀγορὰν ἀγαθῶν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἢ ἔχει ἀπο-
ταμιευθῇ.

Κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα προτοῦ ἐπέλθῃ οἱαδήποτε αὕξησις
εἰς τὰς εἰσγωγὰς τὸ σύνολον τῆς αὐξήσεως τῶν ἐξαγωγῶν ἀποτε-
λεῖ ἐπένδυσιν εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Ἐὰν ὅμως συναφθοῦν διμερεῖς
ἐμπορικαὶ συμφωνίαι διὰ τῶν ὁποίων αἱ ἐξαγωγαὶ καὶ εἰσαγωγαὶ
αὐξάνουν ταὐτοχρόνως πέραν τοῦ προηγουμένου περιορι-
σμένου ἐπιπέδου τῶν, τότε δὲν πρόκειται περὶ νέας ἐπενδύσεως εἰς
τὸ ἐξωτερικόν. Αἱ δὲ συνέπειαι ἐπὶ τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας θὰ εἶναι
ὅμοιαι μὲ ἐκείνας αἱ ὁποῖαι προκύπτουν ὅταν ἡ ζήτησις καταναλω-
τικῶν ἀγαθῶν καὶ ἡ παραγωγή αὐξάνουν ταὐτοχρόνως ἐνῶ ἡ ἀπο-
ταμίευσις καὶ ἡ ἐπένδυσις παραμένουν ἀμετάβλητοι. Ἐννοεῖται ὅτι
μεταβολαὶ εἰς τὰ ἡμερομίσθια καὶ τὰ ἄλλα στοιχεῖα τοῦ κόστους πα-
ραγωγῆς ὅπως καὶ εἰς τὴν ἀπόδοσιν δύνανται νὰ ἐπηρεάσουν τὸν
ὄγκον τῶν εἰσαγωγῶν καὶ ἐξαγωγῶν καὶ ἐξ αὐτοῦ τὴν συνολικὴν
ἀνάπτυξιν τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς ἀπασχολήσεως καθ' ὃν τρόπον
ἐξεθέσαμεν ἀνωτέρω.

* *

Ἔως τώρα ἐξήτασα ἀποκλειστικῶς τὸ πρῶτον ἀπὸ τὰ δύο
ζητήματα τὰ ὁποῖα ἔθεσα, ἥτοι τὴν σχέσιν μεταξὺ μεταβολῶν εἰς τὸν
ὄγκον τῆς συνολικῆς ζητήσεως ἐκφραζομένης εἰς χρήμα, ἀπὸ μιᾶς
πλευρᾶς, καὶ μεταβολῶν εἰς τὸν ὄγκον τῆς ἀπασχολήσεως εἰς
δεδομένον ἐπίπεδον ἡμερομισθίων, ἀπὸ τῆς ἄλλης.

Αὐτὸ ὅμως δὲν εἶναι παρὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τῆς ὑποθέσεως.
Θὰ πρέπει νὰ εἶμαι πολὺ συντομώτερος ὅσον ἀφορᾷ τὸ δεύτερον.
Νομίζω ὅτι παρουσιάζει ὀλιγώτερα ἐπίμαχα σημεῖα καὶ ἐπομένως θὰ
εἶναι δυνατὸν νὰ ἀναπτυχθῇ δι' ὀλίγων. Ὁ μέσος ἀριθμὸς τῶν ἀνέρ-
γων εἰς μίαν ὠρισμένην περίοδον προσδιορίζεται ἀπὸ τὸν ἀριθμὸν
τῶν ἐργατῶν οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἀπολυθῇ ἢ τερματίζουσιν οἰκιοθελῶς
τὴν ἀπασχόλησίν των, ἡύξημένον κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐμφανιζομέ-
νων διὰ πρώτην φοράν εἰς τὴν ἀγορὰν ἐργασίας—δηλαδή ἀπὸ τὸν
ἀριθμὸν ὄλων ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ζητοῦν ἐργασίαν—πολλαπλασιαζό-
μενον ἐπὶ τὴν μέσην περίοδον ἀναμονῆς προτοῦ εὔρουν νέαν ἀπα-
σχόλησιν. Εἶναι, ἐπομένως, φανερόν, ὅτι ἐπὶ ἴσοις ὁροις, βελτιωμένη
ὀργάνωσις τῆς ἀγορᾶς ἐργασίας, λόγου χάριν, δι' ἐνὸς πλέον ἀπο-
τελεσματικοῦ συστήματος ἀνταλλαγῆς ἐργασίας ὅπως καὶ μεγαλυ-

τέρα εὐκίνησια τῆς ἐργασίας μεταξὺ διαφόρων τόπων καὶ διαφόρων ἀπασχολήσεων συντελοῦν εἰς τὴν ἐλάττωσιν τῆς ἀνεργίας. Ἀλλὰ πρέπει νὰ διαστείλωμεν μεταξὺ αὐτῆς τῆς εὐκίνησιας τῆς ἐργασίας, ἡ ὁποία εἶναι χρήσιμος, ἀπὸ τὰς ἀσκόπους κινήσεις τῶν ἐργατῶν οἱ ὁποῖοι ἐγκαταλείπουν μίαν ἀπασχόλησιν μὲ μόνον σκοπὸν τὴν ἀλλαγὴν.

Ἐφ' ὅσον τὰ ἡμερομίσθια δὲν προσαρμόζονται ποιοτικῶς ἀλλὰ καὶ ἐργάται ἀντιπροσωπεύοντες κατωτέραν ποιότητα ἐργασίας ζητοῦν πληρὲς ἡμερομίσθιον, εἶναι δυνατὸν ἡ κατηγορία ἐργασίας τὴν ὁποίαν ἀντιπροσωπεύουν νὰ μὴ εὕρισκῃ μονίμως ἀπασχόλησιν ἢ νὰ εὕρισκῃ ἀπασχόλησιν μόνον ὑπὸ συνθήκας ὑψηλῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος.

. Νομίζω ὅτι ὅλα αὐτὰ εἶναι αὐτονόητα. Θὰ ἠδύναντο νὰ λεχθοῦν καὶ κατὰ τὴν περίοδον 1920 - 1930 δι' ἄλλο εἶδος ἀπασχολήσεως τοῦ ὁποίου ἡ μελέτη ἔχει κάπως παραμεληθῇ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη. Ἀναφέρομαι εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῆς μονοπωλιακῆς πολιτικῆς ἡμερομισθίων καὶ τιμῶν ὑπὸ συνθήκας ἀτελοῦς εὐκίνησιας τῆς ἐργασίας. Ἐάν τὸ μέγεθος καὶ ἡ κατεύθυνσις τῆς ζητήσεως ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν καθορίζεται εἰς χρῆμα τότε μόνον ὠρισμένη ποσότης ἐξ ὠρισμένου παραγωγικοῦ συντελεστοῦ—λ.χ. ἐργασίας—θὰ ζητηθῇ εἰς ὠρισμένην τιμὴν. Ὅσον ὑψηλότερα εἶναι ἡ τιμὴ αὐτοῦ τοῦ συντελεστοῦ, τόσον εἰς μικροτέραν κλίμακα θὰ ἀπασχολῇθῇ. Ἐάν τὰ ἡμερομίσθια δι' ὠρισμένην ποιότητα ἐργασίας ὑψωθοῦν οὐσιωδῶς ἢ ἀπασχόλησις τῆς θὰ περιορισθῇ, τόσον διότι θὰ ὑπάρξῃ τάσις σχετικῶς μικροτέρας ἀπασχολήσεως αὐτοῦ τοῦ εἵδους ἐργασίας καὶ μεγαλυτέρας ἐκ τῶν ἄλλων συντελεστῶν, ὅσον καὶ διότι ἡ πτώσις τοῦ συνολικοῦ προϊόντος τῆς παραγωγῆς θὰ δημιουργήσῃ τάσιν περιορισμοῦ τῆς ζητήσεως δι' ὅλους τοὺς παραγωγικοὺς συντελεστάς.

Ἐφ' ὅσον ἐν τούτοις θὰ εὕρισκοντο ταυτοχρόνως ἐν δράσει ἄλλοι παράγοντες συντελοῦντες εἰς αὔξησιν τῆς ζητήσεως πιθανὸν θὰ ἦτο νὰ μὴ πέσῃ ἡ συνολικὴ ζήτησις. Πάντως δὲν ἀναιρεῖται ἡ ἀναφερομένη ἀνωτέρω συνέπεια ὅτι ἡ σχετικὴ ὑψωσις τῆς τιμῆς αὐτῆς τῆς ποιότητος ἐργασίας περιστέλλει τὴν ζήτησιν τῆς. Ἐφ' ὅσον οἱ ἐργάται θὰ μετεκινουῦντο εὐκόλως ἀπὸ τὰς βιομηχανίας μὲ τὰς ὑψηλὰς ἐργαστικὰς ἀμοιβάς, ὅπου τὰ ἡμερομίσθια ἐσημείωσαν ἄνοδον πρὸς ἄλλας ἀπασχολήσεις, ἐπῆρχετο δὲ εἰς τὰς τελευταίας κάποια πτώσις τῶν ἡμερομισθίων, ἡ αὔξησις τῆς ἀνεργίας θὰ ἠδύνατο νὰ ἀποφευχθῇ ἢ τοῦλάχιστον, δημιουργουμένη, δὲν θὰ ἐλάμβανε μεγάλην ἑκτασιν. Ἐάν ὅμως δὲν περιορισθῇ ἐπαρκῶς ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐργατῶν οἱ ὁποῖοι

ζητοῦν ἀπασχόλησιν εἰς τὰς βιομηχανίας μὲ ὑψηλὰ ἡμερομίσθια, ὅπου ὑψώθησαν τὰ ἡμερομίσθια, δὲν ὑπάρχουν δὲ εὐκαμπτα ἐπίπεδα ἡμερομισθίων εἰς ἄλλους παραγωγικοὺς κλάδους, τότε ἡ ἀρχικὴ ὕψωσις τῶν ἡμερομισθίων θὰ καταλήξῃ εἰς ἀνεργίαν.

Εἶναι βεβαίως ἀληθές ὅτι μία οἰκονομικὴ ἀνάτασις τὴν ὁποίαν θὰ ἐπροκάλουν ἐντελῶς διάφοροι συνθήκαι θὰ ἠδύνατο νὰ προλάβῃ αὐτὸ τὸ ἀποτέλεσμα. Πάντως δὲν θὰ ἔπαυε νὰ ὑφίσταται ἡ ἀναφερομένη ἀνωτέρω τάσις πρὸς συστολὴν τῆς ἀπασχολήσεως. Ἐφ' ὅσον ἡ ὕψωσις τοῦ ἐπιπέδου τῶν ἡμερομισθίων θὰ ἐλάμβανε χώραν εἰς τὰς βιομηχανίας παραγωγικῶν ἀγαθῶν πιθανόν νὰ εἶχε, ὅπως ἀνέφερα ἤδη, ἐπιζήμιον ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ ὄγκου τῶν ἐπενδύσεων.

Εἰς ἄλλας περιπτώσεις ἐνδέχεται ἡ ὕψωσις τῶν ἡμερομισθίων νὰ καταστήσῃ ἐπωφελὴ τὴν ἐπένδυσιν καὶ συνεπῶς νὰ ὀδηγήσῃ εἰς αὖξησιν τῆς ἀπασχολήσεως. Πάντως παραλλήλως πρὸς αὐτὰς τὰς τάσεις αἱ ὁποῖαι δημιουργοῦν μεταβολὰς εἰς τὴν συνολικὴν ζήτησιν ὑφίσταται πάντοτε ἡ τάσις πρὸς μικροτέραν ζήτησιν ἑνὸς συντελεστοῦ τοῦ ὁποῦ ἡ χρῆσις ἀπέβη πλέον δαπανηρὰ ἐν σχέσει πρὸς τοὺς λοιπούς. Οὕτω, ἡ μονοπωλιακὴ πολιτικὴ τῶν ἐργατικῶν ὀργανώσεων θὰ ἔχῃ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν τάσιν νὰ περιορίσῃ τὴν ἀπασχόλησιν δι' αὐτοὺς τοὺς τύπους καὶ ποιότητας ἐργασίας.

14. Ἐπίδρασις τῆς πολιτικῆς τῶν μονοπωλιακῶν τιμῶν. Βεβαίως παρομοίαν ἐπίδρασιν δύναται νὰ ἔχῃ ἐπὶ τῆς ἀπασχολήσεως καὶ μία πολιτικὴ μονοπωλιακῶν τιμῶν εἰς ὠρισμένους κλάδους. Θὰ περιορίσῃ τὴν ζήτησιν διὰ τοὺς παραγωγικοὺς συντελεστὰς οἱ ὁποῖοι χρησιμοποιοῦνται εἰς αὐτοὺς καὶ διὰ νὰ ἀποφευχθῇ ἡ ἀνεργία θὰ εἶναι ἀναγκαία μία προσαρμογὴ ὅπως ἡ ἀναλυθεῖσα ἀνωτέρω. Ὑπάρχει ὁμῶς μία διαφορά. Δεδομένου ὅτι εἰς αὐτὴν τὴν περίπτωσιν ἡ ἐργασία δὲν θὰ ἔχῃ καταστῇ πλέον δαπανηρὰ εἰς τοὺς τομεῖς ὅπου ἰσχύουν αἱ μονοπωλιακαὶ τιμαί, δὲν θὰ ὑπάρξῃ τάσις ὑποκατάστασεως εἰς αὐτὴν ἄλλων συντελεστῶν, ὅπως εἰς τὴν προηγουμένως ἐξετασθεῖσαν περίπτωσιν. Πρὸς τούτοις ἐνδέχεται νὰ ὑπάρχῃ μικροτέρα ἀπροθυμία τῶν ἐργατῶν νὰ μετακινηθοῦν πρὸς ἄλλας ἀπασχολήσεις, δεδομένου ὅτι τὸ ἐπίπεδον τῶν ἡμερομισθίων εἰς τὴν παλαιάν των ἀπασχόλησιν δὲν θὰ ἔχῃ ἀνέλθει.

Ἀπὸ τῆς ἄλλης πλευρᾶς εἶναι πιθανόν ὅτι θὰ ἀποταμιευθῇ μεγαλύτερον μέρος τῶν ἠύξημένων κερδῶν τῶν μονοπωλιακῶν ἐπιχειρήσεων ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον θὰ ἀποταμιεύετο ἀπὸ τὰ ἠύξημένα ἡμερομίσθια εἰς τὴν προηγουμένην περίπτωσιν. Αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τὸ γεγονός τοῦτο τείνει νὰ δημιουργήσῃ τάσιν πρὸς οἰκονομικὴν ὕψωσιν καὶ συστολὴν τῆς ἀπασχολήσεως ἐκτὸς ἐὰν ὑπάρξῃ κάποια

ἄλλη δύναμις προωθοῦσα πρὸς ηὐξημένας ἐπενδύσεις. Ἀπὸ τὴν ἄποψιν αὐτὴν ἡ μονοπωλιακὴ πολιτικὴ τῶν τιμῶν ἔχει πλεον ἐπιζημίους συνεπείας ἐπὶ τῆς ἀπασχολήσεως παρὰ ἡ μονοπωλιακὴ πολιτικὴ τῶν ἡμερομισθίων. Εἶναι αὐτονόητον ὅτι τὰ μέρη τῆς θεωρίας τῆς ἀνεργίας τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ τύχουν ἐξηγήσεως εἰς μίαν στατικὴν θεωρίαν, βασιζομένην π.χ. εἰς τὴν ὑπόθεσιν μιᾶς σταθερᾶς συνολικῆς ζητήσεως, πρέπει νὰ συμπλεχθοῦν εἰς μίαν ἀνάλυσιν τῆς διαδικασίας τῆς διαστολῆς καὶ τῆς συστολῆς τῆς συνολικῆς ζητήσεως. Ἐὰν αὐτὸ γίνῃ θὰ ἀποκαλυφθῇ ὅτι ἡ διαδικασία τῆς ἀναπτύξεως μετὰ μίαν ὕφεσιν θὰ εὔρεθῇ πρὸ διαφόρων εἰδῶν ἀδιεξόδων πολὺ προτοῦ πραγματοποιηθῇ πλήρης ἀπασχόλησις. Διὰ νὰ δημιουργηθῇ ἡ κατάστασις πλήρους ἀπασχολήσεως θὰ πρέπει πρῶτα νὰ ἀντιμετωπισθοῦν πολλὰ προβλήματα προσαρμογῆς καὶ ἰσορροπίας. Δὲν ἀρκεῖ ἀπλῶς νὰ ἐπιτευχθῇ σημαντικὴ αὔξησις τῆς ποσότητος τῶν ἐπενδύσεων καὶ τῆς συνολικῆς ζητήσεως.

15. Συμπέρασμα.— Ἐδίστασα προτοῦ δώσω εἰς τὴν παροῦσαν διάλεξιν τὸν τίτλον ἡ «Σουηδικὴ θεωρία περί τῶν ἀργούντων παραγωγικῶν μέσων». Ἀπὸ μιᾶς πλευρᾶς ἡ ὀνομασία δὲν εἶναι πολὺ κατάλληλος διότι ἡ πολὺ σύντομος ἔκθεσις τὴν ὁποῖαν ἔδωσα δὲν εἶναι παρὰ εἰς συνδυασμὸς ὠρισμένων μερῶν τῆς παλαιᾶς στατικῆς θεωρίας τῆς ὑποαπασχολήσεως ἡ ὁποῖα ἐστηρίζετο εἰς τὴν προϋπόθεσιν κάποιας νομισματικῆς σταθερότητος με μίαν θεωρίαν ἀναφερομένην εἰς τὰς διαδικασίας τῆς χρηματικῆς διαστολῆς καὶ συστολῆς ἡ ὁποῖα δὲν εἶναι παρὰ διεύρυνσις τῆς θεωρίας τοῦ οἰκονομικοῦ κύκλου. Μόνον ἀπὸ μίαν ἢ δύο ἀξίας λόγου ἀπόψεις παρουσιάζεται κτυπητὴ ἀντίθεσις μεταξὺ αὐτῆς τῆς θεωρίας ἡ ὁποῖα ἐδημοσιεύθη εἰς διάφορα σουηδικὰ βιβλία κατὰ τὰ πρῶτα μετὰ τὸ 1930 ἔτη καὶ τῶν γενικῶν ἰδεῶν τὰς ὁποῖας ἐδέχοντο οἱ οἰκονομολόγοι κατὰ τὴν δεκαετίαν 1920—30. Ἔτσι ἡ θεωρία ἡ ὁποῖα ἀνεπτύχθη εἰς τὴν Σουηδίαν διαφέρει ἀπὸ τὴν ὑποτιθεμένην ἐπαναστατικὴν θεωρίαν τοῦ Keynes ὅπως ἀνέφερα ἤδη ἐνῶ ἔχει τὴν ἀξίωσιν ὅτι ἐκτείνεται εἰς τὸ αὐτὸ περίπου πεδίον. Δι' αὐτὸ νομίζω ὅτι θὰ διεφωτίζοντο ὠρισμένα σημεῖα ἐὰν εἰς τὴν ἐπομένην διάλεξίν μου ἐπιχειροῦσα μίαν σύγκρισιν μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν θεωρητικῶν κατασκευῶν καὶ ἐὰν ἀνελύοντο ὠρισμέναι ἀπὸ τὰς πρακτικὰς τῶν συνεπειᾶς.